

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. Н. КАРАЗІНА

Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи бакалавра

**На тему: “Культурний вплив Італійського Ренесансу
на Північне Відродження”**

Студента IV курсу групи ІС -41

Напряму підготовки Історія та археологія

Спеціальність 032 гуманітарні науки

Завгородній Захар Дмитрович

Науковий керівник: докт. іст. наук

Проф. Каріков С. А.

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Харків - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНИХ ЗДОБУТКІВ	
ПІВНІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	10
1.1. Початок Північного Відродження	10
1.2. Поширення художніх ідей	17
1.3. Вплив письменників на реформування суспільства.....	25
1.4. Вплив друкарства на ідеї Відродження.....	32
1.5. Спадщина епохи Відродження	41
РОЗДІЛ 2. ІТАЛІЙСЬКИЙ ТА ПІВНІЧНИЙ РЕНЕСАНС:	
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ, УМОВИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	46
2.1. Основні принципи та характеристики Ренесансу.....	46
2.2. Порівняння соціокультурних умов Італії та Північної Європи	48
2.3. Аналіз основних рис і характеристик Італійського ренесансу	53
2.4. Визначення основних особливостей Північного Відродження	64
РОЗДІЛ 3. МИСТЕЦТВО ТА МЕЦЕНАТСТВО: ВПЛИВ ТА	
ОБМІН МІЖ ІТАЛІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ ЄВРОПОЮ	68
3.1. Вплив італійської мистецької традиції.....	68
3.2. Роль торгівлі та культурного обміну.....	72
3.3. Перенесення ідей та мистецтва через меценатство	80
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ.....	93

ВСТУП

Північне мистецтво мало у собі своєрідний демократичний характер, порівнюючи з італійським мистецтвом. Тут ми можемо спостерігати особливі сильні риси у вигляді фольклору, фантастики, гротеску, гострої сатири, але головна його особливість – глибоке почуття національної своєрідності життя, народних форм культури, побуту, а також відображення соціальних контрастів у житті різних верств суспільства.

Формування нової культури стало справою, перш за все гуманістичної інтелігенції, за своїм походженням і соціальним станом вельми строкатою і різнорідною. У культурі нідерланського та німецького Відродження склалося ядро нового світогляду, специфічні риси якого визначають його «ренесансність». Воно було породжене новими потребами самого життя, як і поставлене гуманістами завдання досягнення більш високого рівня освіти для суспільства.

Актуальність теми. Культурний обмін та взаємодія між різними регіонами та епохами є ключовими факторами у формуванні історії людства. Одним з найвизначніших періодів в історії Європи є Італійський Ренесанс, який відзначався не тільки значущим розвитком мистецтва, але і впливом на всі сфери суспільства. Особливо це виявилось в контексті північного Відродження, коли ідеї та творчість італійських митців і філософів стали невід'ємною частиною культурного обличчя північної Європи. Розуміння такої взаємодії не лише розкриває тонкощі історії, але і допомагає осмислити сучасні тенденції в культурному розвитку.

Хронологічні рамки роботи - Поширення ідей Ренесансу на північ у 15-16 ст. стало ключовою подією в історії світової культури. Цей період відзначався не лише інтенсивними контактами між країнами, але й плідним обміном ідеями та творчими концепціями. Початок 15 століття був періодом початкового поширення ідей Ренесансу. Завдяки розвитку торгівлі та культурного обміну, ідеї Ренесансу почали проникати на північ від Італії.

Перші митці та гуманісти здійснювали мандрівки, де їх ідеї та творчість стали джерелом натхнення для місцевих творців. Середина 15 століття була часом інтенсивного впливу італійських митців та гуманістів на Північну Європу. У Голландії, Німеччині та Фландрії митці почали активно вивчати та адаптувати італійські творчі методи та стилі. Гуманістичні ідеї про людину, її роль у суспільстві та значення освіти поширилися по всій Північній Європі, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку. Кінець 15 - початок 16 століття став часом розквіту північноєвропейського Ренесансу. Під впливом італійських ідей та методів, але також враховуючи особливості місцевої культури, утворилися відомі північноєвропейські художні школи. Голландська, фламандська та німецька школи мистецтва розвивали власні стилі та традиції, створюючи неповторне обличчя північноєвропейського Ренесансу.

Метою даного дослідження є розкриття культурного впливу італійського Ренесансу на північне відродження. Дослідження спрямоване на виявлення ключових аспектів обміну ідеями, мистецтвом, та філософією між північною та південною Європою, розглядаючи вплив італійських інтелектуалів та митців на культурний ландшафт північних країн.

Головні завдання:

- Розкриття італійського Ренесансу як ключового культурного явища європейської культури пізнього Середньовіччя і раннього Нового часу.
- Визначення основних аспектів італійської культури, що вплинули на північне відродження.
- Вивчення життя та творчості італійських митців та філософів, які відіграли значущу роль у взаємодії з північною Європою.
- Аналіз конкретних творів та ідей, які здобули популярність на північному континенті.

Об'єктом дослідження є культурний вплив італійського Ренесансу, **предметом** – специфічні аспекти цього впливу на розвиток північного відродження.

Джерельна база дослідження. Для роботи найбільш значущим є праця історика та художника з Західної Фландрії Карла ван Мандера “Життєпис митців”¹. Народився майбутній художник та історик у травні 1548 р. у селі Мелеєбеке, розташованому між містами Куртре і Брюгге. Він походив зі старовинного дворянського роду, і багато хто з його предків ще в XIII ст. обіймали в країні високі духовні посади. У Карлі ван Мандері поєдналося кілька обдарувань: живописця, поета, вченого і перекладача. Але найбільший авторитет у сучасників він завоював своєю начитаністю та ерудицією в галузі теорії мистецтва і літератури; анонімний біограф Мандера (імовірно, що ним був його молодший брат Адам) стверджував: " небагато було серед голландських художників рівних за різнобічністю знань і освіти". Натхненний прикладом Вазарі, він написав "Книгу про художників", яка стала по суті першою мистецтвознавчою працею в Північній Європі. В першій частині цієї книги Мандер, у віршованій формі звертається до учнів живопису, де на високому літературному рівні, він розглядає основні принципи мистецтва. У другій частині книги містяться біографії античних живописців і відомих італійських майстрів, наприклад, Джотто ді Бондоне, Сандро Боттічеллі та Андреа Мантенья. З особистих спостережень можна помітити, що в цій роботі вбачається вплив Вазарі, однак це не означає, що Мандер сліпо копіював Італійський зразок. Особливо можна звернути увагу на те, що Мандер писав більш педантично, а також більш тверезо аналізував кожную біографію, на відміну від артистичного Вазарі. У цій роботі він серйозно ставився до фактів, бо коли їх бракувало, він не боявся зізнатися в цьому читачеві і не поспішав давати волю своїй фантазії. Серед тих, хто займався вивченням творчості Карела ван Мандера, вагомими можна виділити дослідження німецькою мовою Юргена Мюллера².

¹ Мандер, Карел ван. Книга о художниках / Пер. с гол. В. М. Минорского под ред. Г. И. Фёдоровой. Азбука-классика. СПб, 2007.

² Müller Jürgen. Concordia. Karel van Manders Kunsttheorie im Schilder-Boeck. Oldenbourg, München, 1993.

У Північній Європі ідеї гуманізму, властиві Відродженню загалом, поєдналися з ідеями Реформації як духовного і політичного руху, спрямованого на реформування християнства відповідно до Старого і Нового Заповіту. До очищення церкви та повернення до витоків Біблії та творів Отців Церкви, закликав, зокрема, нідерландський гуманіст Еразм Роттердамський. Тому для нашого дослідження досить вагомою є найвідоміша його книга "Похвала дурості"¹. Еразм, виходець із бюргерського стану, блискуче володів грецькою та латиною. Його праця, з одного боку, це пародія, а з другого, перенесення прийомів Лукіана, в контекст нової Католицької Європи. Книга написана у жанрі іронічного панегірика, сюжет же книги полягає в тому, що дурість сама себе вихваляє, тобто мається на увазі те, що дурість сама по собі може бути хорошою, вона може бути відносною, і не завжди породжує лише одне зло та невдачі. Для нашого дослідження, вона виступає досить значущим джерелом, так як нам дається панорама та критика тодішнього європейського суспільства, яке прогнило наскрізь у соціальному, релігійному, філософському та концептуальному відношенні. Серед відомих фахівців, які вивчали творчість Еразма, можна назвати нідерландського історика та філософа Йохана Хейзінга, який у праці "Еразм"² де він надає поглиблену характеристику центрального діяча Північного та нідерландського відродження.

Як джерело з теми, постає праця бургундського хроніста Шатлена Жоржа «Хроніка подій мого часу»³. Жорж народився у Фландрському графстві в місті Алст, у сім'ї Жана Шателена, його родина належала до фламандської знаті, предки його батька, були вихідцями з міського патриціату Гента, мати ж походила зі знатної родини. Сам він, залежно від поставленої мети, чи конкретного контексту, називав себе «справжнім

² Роттердамский Эразм. Похвальное слово Глупости / Пер. и коммент. П. К. Губера. Academia. Л, 1931.

³ Асейнов Р. М. «Хроника» Жоржа Шатлена: информационная среда и проблема «заказа». российский Фонд содействия просвещению и науке. М, 2019

французом». Також він був очевидцем та активним учасником Столітньої війни, внаслідок чого він отримав у сучасників назву «Шукача пригод». У 1455 році був призначений придворним історіографом з обов'язком складати офіційний літопис найважливіших подій, а саме, за його власними словами, «надати у форму хроніки примітні факти, гідні пам'яті. Його праця в основному охоплює історію Бургундії, Франції, Фландрії та Англії, починаючи з 1419 року, з убивства Жана Басстрашного, і перериваючись на описі облоги Нойса в 1474 році.¹ Складалася вона, мабуть, у жанрі загальної хроніки. Однак, ця хроніка дає нам свідчення справ Філіпа Доброго, бургундського герцога, який, як ми знаємо, став чи не головним меценатом північного мистецтва, що в свою чергу дає нам багатий матеріал для нашого дослідження. У плані використання писемних джерел Шатлен є надзвичайно різноманітним. Коло джерел, якими користувався Шатлен, показує, що він був знайомий практично з усіма найбільш значущими літературними творами Середньовіччя, починаючи з Григорія Турського і закінчуючи Джованні Боккаччо та Жаном Шарт'є, більшість із яких перебували у герцогській бібліотеці. Також, Шатлен описував все, що відбувалося в герцогстві, де він власне і знаходився. У його асортименті були численні повідомлення, думки, рапорти всього герцогства. У самій "хроніці" можна зустріти листи, написані від імені самого Філіпа Доброго, що в свою чергу натякає нам на те, що і до них Шатлен мав вільний доступ.² Асейнов Р.М., має досить широкий спектр робіт та статей з цієї теми, але найбільше він відомий своєю книгою "При дворі герцогів Бургундських", де він розглядає різні аспекти політичного, соціального та культурного життя бургундського суспільства за працею Шатлена.³

¹ Хейзинга Й. Осень Средневековья / Пер. Д.В Сильвестрова. Изд-во Ивана Лимбаха. СПб, 2011.

² Гене Бернар. История и историческая культура Средневекового Запада. Языки славянской культуры. М, 2002.

³ Асейнов Р. М. При дворі герцогів Бургундських. Фонд содействия просвещению и науке. М, 2019

Значущим джерелом є також праця італійського живописця, архітектора і письменника Джорджо Вазарі «Життєписи найбільш знаменитих живописців, скульпторів та архітекторів»¹. Вазарі любив представлятися вихідцем з Ареццо в Тоскані, тому його закріпилося прізвисько Аретино. Там він народився 1511 року і виріс. вже 12-річним підлітком навчався декоративному мистецтву у французького художника Гільйома де Марсіля, який приїхав до Ареццо для розпису фресок та вітражів кафедрального собору. В 1524 р. Вазарі опинився у Флоренції, де познайомився зі своїм майбутнім вчителем, живописцем Андреа дель Сарто. Там же він зустрів Мікеланджело, який став йому не тільки наставником, а й другом. Незабаром, через зміну політичної обстановки, Вазарі був змушений повернутися в рідне місто, де йому, після смерті батька довелося утримувати братів і сестер. майстер довгі роки займався викладацькою діяльністю, а в 1561 році, за фінансової підтримки великого герцога Тоскани Козімо I Медічі став одним із засновників флорентійської Академії образотворчих мистецтв. Так чи інакше, ця книга служить нам практично ідеальним джерелом епохи "італійського Відродження". Однак, також у цій книзі Вазарі дає нам своє бачення та докладний опис готиці, яка була властива північно-європейським країнам того часу, що й служить нам якісним матеріалом.

При складанні біографій Вазарі, будучи дуже зайнятим автором, спирався не так на архівні документи, як на опитування свідків, легенди або ж перекази. У сфері історії мистецтв він не мав попередників, навіть в античності, і своїм твором фактично створював новий жанр. У ХХ столітті твір Вазарі було переглянуто критично та з позицій сучасних вимог. Виявилося, що автор намагався прикрасити життєписи, представити їх як цікаві оповідання, в деяких моментах він принижував авторитет тих, кого не любив. Наприклад, він видав за факт плітки про те, що нібито Андреа дель Кастаньйо із заздрощів убив свого вчителя. Ці байки були сприйняті

¹ Джорджо Вазарі . «Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих», Альфа-Книга. М, 2008.

сучасниками як документальні свідчення¹. Тому "життеписи" Вазари не є достатньо надійним джерелом.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаної літератури, джерел та ілюстрацій.

¹ К.А. Чекалов. "Жизнеописания" Джорджо Вазари и новеллистика Возрождения. Хроника. СПб, 2006.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНИХ ЗДОБУТКІВ ПІВНІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

1.1. Початок Північного Відродження

Слово «Відродження» перекладається з французької мови Renaissance (лат. renascor, італ. rinascimento), що буквально означає «відродження». Цим словом на Заході називали різні явища: від певного досвіду особистого життя до культурних особливостей цілого історичного періоду. Хоча термін «Відродження» використовувався для опису «відродження» або «процвітання» культур у різні часи та регіони, наприклад Візантійське Відродження, Каролінгське Відродження, Американське Відродження та інші, ці вживання походять від більшості широко визнане вживання терміну.

Дефініція «Відродження» найчастіше відноситься до європейської культури, що охоплює 14-16 століття. Це конкретне використання не тільки охоплює видатні досягнення європейської культури протягом останніх двох століть, але також являє собою важливий поворотний пункт в історії західної культури — завершення середньовіччя та початок сучасної ери¹.

Відродження зазнало певного впливу на гуманізм, який виник у епоху Відродження як світогляд нової буржуазії, що служив їхньою ідеологічною зброєю в боротьбі проти феодалізму та церкви. Суть гуманістичного світогляду полягає в тому, щоб взяти «людину» за основу і стверджувати, що «людина» є центром Всесвіту. Його революційний дух прямо кинув виклик феодальному світогляду середньовічної церкви, у центрі якого ставилося «Бог». Його основний зміст полягає в тому, щоб використовувати людську природу для протистояння теократії, звільнення особистості протистояти аскетизму, стверджувати теперішнє життя, заперечувати щастя загробного

¹ Johnson P. (2007). The Renaissance: A short history (Vol. 1). Modern Library.

життя, протиставляти обскурантизму розум, протиставляти концепцію ієрархії ідею доброзичливості та рівності, підтримувати централізацію, а також проти феодального сепаратизму¹. Гуманізм сильно впливає на феодально-релігійні кайдани, що перешкоджають розвитку продуктивних сил, відбиваючи початкову ідеологічну підготовку буржуазної революційної боротьби. Як керівна ідеологія вона сприяла великому ідейно-визвольному руху Відродження, розвитку культури і мистецтва, відіграла велику роль в історичному прогресі².

Історично Нідерланди охоплювали географічні території Нідерландів, Бельгії, Люксембургу та Північно-Східної Франції. Цей регіон Північної Європи розташований на південному узбережжі Північного моря, зручно розташований у регіоні з виходом до Середньої Європи на річці Рейн. Таке положення на узбережжі, що призводить до доступу до моря та континентальних водних шляхів, призвів до монополізації торгівлі в регіоні протягом сотень років. Таке розташування біля узбережжя та головна транспортна артерія сприяли розвитку культури незалежної торгівлі, яка розвивалася в регіоні протягом століть.

Хоча регіон мав ідеальне положення для майбутньої міжнародної торгівлі, оскільки він був розташований на узбережжі, це вигідне положення також було вразливим для різних сил протягом багатьох років. Фризи, північноморське плем'я, яке займалося набігами, спочатку використали цей доступ до моря, і цей контроль зберігався, доки франки не захопили контроль над регіоном у VIII столітті³.

Франки також прагнули контролювати цей регіон через його розташування, до нього легко дістатися через Рейн і Північне море. Така модель окупації завжди зосереджувала увагу місцевих жителів на збереженні

¹ Liu Z. L. (2010). Humanism literature in the Renaissance. Market Modernization. 12: 191.

² Copson A. (2015). What is humanism? The Wiley Blackwell handbook of humanism, 1-33.

³ Leendert P. Louwe Kooijmans, "History of the Low Countries," in Encyclopedia Britannica, (Chicago: Encyclopedia Britannica, 2014).

своєї незалежності від окупантів. Вони прагнули максимально контролювати власний бізнес.

Хоча це місце було добре придатним для торгівлі, спочатку воно не було основним центром економічної діяльності в регіоні. Цей франкський вплив призвів до феодалної аграрної системи правління¹.

Поступово торгівля стала центром економічної діяльності в регіоні. Завдяки своєму чудовому розташуванню вони змогли стати дуже потужним торговим центром, починаючи з часів франків. Саме протягом VIII і IX століть, під час франкських окупацій, було знайдено кілька невеликих сіл, яким судилося стати великими могутніми містами. До цих міст належать Гент, Брюгге, Антверпен і Турне².

Протягом 10 століття регіон продовжував зростати в незалежності та могутності, оскільки тепер він був незалежним від франків. Але повна автономія все ще була недосяжною, оскільки цей регіон виконував роль васала Священної Римської імперії³.

Протягом 14-го століття Нідерланди все ще залишалися залежними від іноземних держав, не маючи змоги зберегти повну незалежність на території, яка називалася Регіон Фландрія і була одним із тих регіонів, які палко прагнули до незалежності. Розташована на розгалуженій річковій системі, Фландрія перетворилася на центр торгівлі тканинами в регіоні⁴.

Це був один із перших регіонів, який колективно об'єднався, щоб контролювати торгівлю в регіоні. Інвестори, торговці та виробники об'єдналися в коаліцію, покликану захистити всі свої інвестовані інтереси в торгівлі. Завдяки успіху цих гільдій багато торгових міст у цьому регіоні

¹ Leendert P. Louwe Kooijmans, "History of the Low Countries," in Encyclopedia Britannica, (Chicago: Encyclopedia Britannica, 2014).

² Там же.

³ Там же.

⁴ Там же.

стали дуже могутніми й існують досі. Цими містами, які спочатку були торговими, є Гент, Гарлем і Утрехт¹.

Багато регіонів у межах цих країн об'єднувалися в гільдії, усі з наміром зберегти певну незалежність від різних князів, які з часом контролювали регіон. Ці гільдії хотіли контролювати свою торгівлю. Ця тенденція купців, які об'єднувалися в спільних інтересах торгівлі регіону, продовжувалась і під час габсбурзької окупації регіону. Навіть після придбання регіону династією Габсбургів, Нідерланди продовжували зберігати якомога більшу автономію як у торгівлі, так і в культурі.

Габсбурги були неймовірно політично вмілою родиною, яка згодом торкнулася королівської влади в Європі. З 1516 по 1659 рік династія Габсбургів домінувала на політичній сцені в Європі².

До держав, що перебували під впливом Габсбургів, належали Іспанія, Португалія, Сардинія, Неаполь, Сицилія, Мілан і Австрія, а також Нідерланди³, що збільшило легкість, з якою товари та ідеї могли подорожувати континентом. Напрямок цього потоку був різним, як видно з вивчення поширення маньєризму на континенті.

Будучи частиною великої європейської династії, графства тепер були більш міцно пов'язані з рештою Європи. Немає сумніву, що регіон уже був пов'язаний з іншими регіонами, але входження до династії Габсбургів могло лише збільшити їх значення в міжнародній торгівлі. На жаль, для багатьох теперішніх потужних гільдій входження до цієї імперії розглядалося лише як ще одна перешкода на шляху до повної торговельної незалежності. Жоден із багатих купців не хотів оподатковуватись за війни правителя, якого вони не вибирали⁴. Це призвело до зростаючого бажання бути незалежними від Імперії, а також підтримувати повний контроль над торгівлею регіонів⁵.

¹ Там же.

² Koenigsberger, H. G. *The Hapsburgs and Europe: 1516-1660* (Ithaca: Cornell University Press, 1971), xi

³ Koenigsberger, *The Hapsburgs*, 61.

⁴ Там же.

⁵ Там же.

Габсбурзька гегемонія Нідерландів мала вирішальний вплив, який допоміг сформувати курс мистецтва регіону¹ для збереження культурної незалежності від своїх правителів.

Цей період в історії Нідерландів відзначений великими успіхами в розвитку мистецтва. У цей період було розроблено багато мистецьких розробок, які згодом поширилися на південь і стали відомими як ознаки періоду Відродження. Реалістичне зображення життя та розвитку маньєризму розвинулося в ці перехідні роки безпосередньо перед окупацією Габсбургів. Італійські художники Відродження перейняли ці розробки в наступні століття. Але хоча ці маньєристичні тенденції були прийняті, один із найпомітніших аспектів традиції «італійського Відродження» — гуморалізм — майже напевно був розроблений митцями в Нідерландах.

У двох словах, гуморальна теорія — це складний метод пояснення здоров'я, поведінки та особистості людей, який почався з Гіппократа. Гуморальна теорія представляє сукупність ідей про те, що в кожній людині існували чотири окремі субстанції, або гумори, які впливали на всі аспекти здоров'я людини²: чорна жовч (меланхолія), жовта жовч (холера), кров і флегма³. Ці чотири гумори, контролюючи функції тіла, також контролювали поведінку та зовнішній вигляд людини. Ці різні гумори мали різні характеристики, пов'язані з ними. Ці чотири гумори також були пов'язані з чотирма елементами. Гумори асоціювалися з чотирма стихіями⁴: вогнем, землею, водою та повітрям. Вогонь - гарячий і сухий; земля - суха і холодна; вода - холодна і волога, а повітря вологе і гаряче.

Вважалося, що ці елементи існують в організмі людини як чотири гумори. Повітря асоціювалося з кров'ю, вода – з флегмою, вогонь – з жовтою

¹ Bernd Wolfgang Lindemann, ed., *From Rembrandt to Vermeer*, (Milan: Motta, 2008), 14.

² Cadden, Joan. *Meanings of Sex Differences in the Middle Ages: Medicine, Science, and Culture*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 17.

³ Sirasi, Nancy. *Medieval & Early Renaissance Medicine: An Introduction to Knowledge and Practice*. (Chicago: University of Chicago Press, 1990), 105.

⁴ Aristotle, *The Basic Works of Aristotle*, edited by Richard McKeon. (New York: The Modern Library, 2001), 659.

жовчю, а земля – з чорною жовчю¹. Ці риси не були визначені Аристотелем, але вони найбільше асоціюються з ним. Ці різні асоціації та характеристики по-різному проявлялися у появі гендерних відмінностей.

Згідно з Аристотелем, вважалося, що внутрішня температура контролює відмінності між чоловіками та жінками. Ця гуморальна різниця температур робила чоловіка мужнім і навпаки. У той час як жінка була мокрою і холодною, чоловікові було жарко і сухо через менструальний цикл.

Аристотель також вважав, що самі органи мають індивідуальну температуру і що внутрішні органи врівноважують один одного². Це було важливо, тому що внутрішні органи, особливо жіночі, як-от матка та яєчники, допомагали визначати загальну температуру тіла. Ці внутрішні органи та їхня температура допомагали визначати зовнішній вигляд людини.

Оскільки Аристотель вважав, що жінка мокра і холодна через її менструацію³, це змусило б чоловіка, як протилежність жінці, бути гарячим і сухим. Оскільки чоловіки теплі, вони кращі за жінок.

Аристотель приписує теплу і холоду різні характеристики. Наприклад, він асоціює тепло з активністю, перевагою та здібностями, тоді як холод асоціюється з пасивністю, неповноцінністю та бездіяльністю⁴. Ці риси цілком очевидно можна побачити у зовнішньому вигляді людей.

Чоловік, будучи активним, проводив більшу частину свого часу на свіжому повітрі, беручи участь в інтенсивних фізичних діях, які вимагали його сили. Жінка, будучи протилежністю чоловікові, проводила більшу частину свого часу всередині, займаючись жіночими справами. Ці гумори проявлялися фізично в людині. Найбільш очевидними відмінностями між людьми були гендерні відмінності. Чоловіки за гуморальним складом розуму ідеально підходять для активних занять на природі. Це призводить до

¹ Aristotle, *The Basic Works of Aristotle*, edited by Richard McKeon. (New York: The Modern Library, 2001), 659.

² Cadden, *Meanings of Sex Differences*, 21.

³ Там же.

⁴ Там же.

м'язистої, загартованої, дуже засмаглої фізичної форми. Чоловіки, які демонстрували ці риси, вважалися ідеальними формами чоловічої ідентичності. Їх також завжди вважали активними, які впевнено та з силою переходили від однієї діяльності до іншої.

Жінок побачили зовсім в іншому світлі. Ідеальна жінка була м'якою, м'ясистою і блідою, тому що вона не була здатна до важкої праці, якої могли досягти чоловіки. Вона погано підходила для перебування на природі, оскільки не була достатньо сильною, щоб протистояти стихії, тому її шкіра завжди була білою. Оскільки вона була пасивною і нездатною до активності, вона проводила більшу частину свого часу лежачи або сидячи.

Якщо ідея гумору походить від Арістотеля, то відновлення стародавніх текстів у період пізнього Середньовіччя, безсумнівно, свідчатиме про відродження в суспільствах, які прийняли його ідею. Ці ідеали досконалого чоловіка та жінки були повністю включені в культурний розквіт епохи Відродження.

Шукаючи гуморальні впливи, про які йшлося вище, у творах мистецтва 15-16 століть, можна почати визначати походження гуморальних зображень людства. Дивно, але ці зображення походять не в самому центрі епохи Відродження, а далеко на півночі.

Отже, якщо припустити, що гуморалізм є вирішальною рисою мистецтва епохи Відродження, і що Відродження почалося в Італії, можна було б з упевненістю припустити, що сліди гуморального впливу були присутні в Італії раніше за інших місць. Але, досліджуючи дати живопису епохи Відродження в Італії та Нідерландах, очевидно, це не так.

Зазначені країни, будучи торговим центром Північної Європи, історично демонстрували вперту незалежну смугу. Хоча пов'язується це з торговими гільдіями¹, це також поширюється на їх культурну історію. І хоча

¹ . Kooijmans, "History of the Low Countries."

вони демонстрували інші історично незалежні тенденції, такі як їхні релігійні практики¹, їхня незалежність була переважно економічною.

Країни, завдяки своєму розташуванню на Північному морі, а також на річці Рейн, мали дуже прибуткове становище, збираючи мито та заробляючи гроші на міжнародній торгівлі. Це багатство та чудова торгова позиція означали, що усталені гільдії Нідерландів мали стимул зберігати незалежність від сильніших держав, щоб уникнути податків². Ця незалежність поширювалася від економічної політики до культурних практик, включаючи мистецтво.

Торгівля надихала цю незалежність, і це відчувалося не лише в політичних питаннях, а й у мистецьких течіях регіону. Мистецтво десятиліттями зберігає незалежний стиль, вибірково переймаючи практики з інших регіонів. Тисячі картин були створені для експорту³.

Саме в Нідерландах гуморальна теорія та маньєризм були включені в мистецтво та поширені в інших регіонах Європи.

1.2. Поширення художніх ідей

Мистецтво Нідерландів 15-16 століття свідчить про розвиток гуморальної теорії та маньєристського стилю живопису, якого немає в сучасному італійському мистецтві. А найбільша колекція мистецтва з цього регіону знаходиться в Берліні, Німеччина, в Gemäldegalerie.

Колекція, досліджена в цьому дослідженні, належить Gemäldegalerie у Берліні, Німеччина. Причина, по якій цей музей було обрано місцем дослідження, полягає в тому, що в цьому державному музеї є велика колекція

¹ Suzan Folkerts, "Reading the Bible Lessons at Home: Holy Writ and Lay Readers in the Low Countries," Church History & Religious Culture 93, no. 2 (2013) : 220.

² Koenigsburger, The Habsburgs, 31.

³ Lindemann, From Rembrandt, 20.

мистецтва ранніх нідерландців. Це пов'язано з її великою історією колекціонування¹.

Колекція картин у Gemäldegalerie розвивалася з 1830-х років². Завдяки своїй близькості до Нідерландів вона мала можливість придбати багато картин із різних королівських і приватних колекцій.

Музей містить понад 1500 картин, серед яких картини XIII-XIX століття. Їх колекція мистецтва з Нідерландів тягнеться з 15 століття до 17 століття. Ця колекція має додаткову перевагу в тому, що її акуратно впорядковано за регіоном і датою, що дозволяє легко порівнювати картини схожої області та вікової групи. Крім того, колекція впорядкована за територією та хронологією. У Galerie легко побачити мінливий стиль мистецтва в колекції.

Під час дослідження деяких творів у Gemäldegalerie було вивчено кілька різних критеріїв, щоб визначити, чи вплинуло італійське Відродження на картину. По-перше, досліджувалися докази гуморального впливу. Гуморальна теорія, тобто пояснення статевих відмінностей між чоловіками та жінками, мала певний вплив на італійське Відродження³, і в цьому дослідженні розгляд переважно полягає в пошуку гуморальних впливів до того, як вони з'явилися в Італії в колекції мистецтва Нідерландів. Якщо це можна визначити, то можна сказати, що гуморальні впливи поширюються на південь, а не на північ від Італії до решти континенту.

Крім того, мистецтво Нідерландів було відоме своїм реалізмом ще до епохи Відродження⁴. Фактично, кілька італійських художників вирішили вивчати мистецтво цього регіону через його чудове зображення світла у віддзеркаленнях предметів. Хендрік тер Брюгген, художник із цього регіону, насправді приїхав з Утрехта, щоб вивчати Карваджо, одного з

¹ The Gemäldegalerie informational pamphlet

² Gemäldegalerie pamphlet

³ Piers D. G. Britton, "The signs of faces: Leonardo on physiognomic science and the 'Four Universal States of Man,'" *Renaissance Studies* 16, no. 2. (2002) : 145.

⁴ Lindemann, *From Rembrandt*, 27-28.

найвпливовіших італійських художників епохи Відродження. Цей приклад тер Брюггена підкреслює культурний обмін між цими двома регіонами.

Можливо, з поширенням маньєристичних тенденцій, які розвинулися на Півночі, мистецтво також поширилося на південь з гуморальним забарвленням, щоб вплинути на великих італійських художників Пізнього Відродження.

«Мадонна в церкві» була написана бельгійським художником Яном ван Ейком у 1440 році (Додаток А). Цей релігійний сюжет характеризується багатьма втіленнями в мистецтві Нідерландів. Марія стоїть на передньому плані в центрі, а копія готичного купола на задньому плані чудово виконана. Арки купола витончено оброблені і надають розпису глибини.

Ця картина також відрізняється від інших сучасних картин через її колір і тонку природу обличчя; це стало типовим для гуморальних забарвлень у жінок. Її опущені очі видають її скромність, яка притаманна хорошій жінці, а її рожеві щоки та губи сильно контрастують із блідою ніжною шкірою. Її корона, однак, має характерну голландську спрямованість, щоб сяяти дорогоцінними каменями, з гранями, які відображаються досить реалістично. Її плащ, що розлітається, нагадує водоспад і покриває її повністю, використовуючи колір стихії води, створюючи образ води у свідомості глядачів.

Картини ван Ейка незвичайні для того часу, і їх можна вважати винятком у порівнянні з його сучасниками. Але живопис ван Ейка, включно з гуморалістичними темами, взяв початок у художній культурі регіону. Інші митці наслідували його модель гуморального забарвлення в наступні роки.

Рогір ван дер Вейден, сучасник ван Ейка, також написав сцени із зображенням Ісуса та Марії. «Альтер Богоматері» (Додаток Б) був написаний у 1445 році, лише через п'ять років після «Мадонни» ван Ейка. Трипанельний твір також має арки в готичному стилі, типові для регіону, які можна побачити в задній частині кімнат і бліді в порівнянні з майстерним відтворенням ван Ейка. Перша панель зліва зображує Марію та Йосипа, які

сидять з новонародженим Ісусом у кімнаті з двома вікнами ззаду. Крім того, тканинна панель за ними не створює глибини. Друга панель зображує Марію з Ісусом після його розп'яття. На задньому плані цієї панелі є сільське містечко, яке виглядає просто як маленький малюнок на задньому плані. Зовні мало світла, що вказує на тіні чи глибину. На третій і останній панелі зображено Ісуса, який повертається з мертвих, неушкодженим, щоб поговорити зі своєю матір'ю. Альтер Ван дер Вейдена не містить жодних традиційних гуморальних впливів, зроблена спроба розфарбувати Ісуса та Марію в гуморальні кольори, і це підкреслює повільний перехід до гуморального мистецтва.

Петрус Крістус, інший художник з Бельгії, творив протягом більшої частини 15 століття. «Марія з Сином» Крістуса була написана в 1452 році. На цій картині Марія тримає Ісуса праворуч від картини, тоді як монах стоїть на колінах ліворуч, а жінка стоїть позаду нього ліворуч. Усі обличчя на цій картині витончено намальовані, типові для творчості Крістуса. Самі обличчя нагадують середньовічне мистецтво, оскільки їм бракує тонкощів світла, які створюють глибину. У цій картині відсутній гуморальний вплив на колір шкіри, показуючи, що Крістус ще не адаптував композицію з гуморальним впливом.

Другий твір Крістуса, також датований 1452 роком, під назвою «Судний день» (Додаток В) не має гуморального впливу. Це хаотичне зображення, на якому зображені Ворота Раю та Ворота Пекла, а також Ісус і ангел, що б'є; це було зображення потойбічного життя. Це дуже жахливо, з десятками жалюгідних фігур, які караються ангелом Гавриїлом. Він залишається під сильним впливом середньовічного стилю та показує, що Крістус зазнав різних стилістичних змін у своїй кар'єрі, як показано на картині. Крім того, в цій картині відсутні гуморальні впливи.

«Поклоніння королів» (Додаток Г), написане Гуго ван дер Госом, ще одним бельгійцем, у 1470 році, є чудовим прикладом, що зображує тенденцію розвитку північних художників, які поєднують лінійну

перспективу з реалістичним стилем, розробленим у цих країнах. Ця картина величезна і неймовірно багата на деталі. Тканини, будучи приголомшливими, створюють вигляд м'якої, складеної тканини, а також рясно вишитої та багатої. Навіть скелі на передньому плані демонструють величезну увагу до деталей. Марія, Ісус і Йосип сидять ліворуч від картини в кутку напівзруйнованої кам'яної будівлі в оточенні королів та їхньої свити. Усі королі розташовані праворуч. У гуморальному плані ця картина є чудовим прикладом гуморальних зображень людства. Шкіра на руках і обличчях суб'єктів відображає їх ідеальний колір: бліда, біла, м'яка і еластична шкіра Марії та Ісуса; і засмагла, шкіряста, груба та (у випадку Джозефа) зморшкувата шкіра демонструє ідеал чоловіка. Контраст між чоловіками та Марії дуже очевидний, якщо дивитися разом, оскільки вони майже здаються різними видами. Ця картина на 100% демонструє гуморальний вплив.

Ще одна картина Петруса Крістуса з особливо красивою і делікатною темою – «Портрет молодої жінки» (Додаток Д). Це було намальовано в 1470 році, в тому ж році, що і «Поклоніння» ван дер Гуза, але значно пізніше в його власній кар'єрі. На портреті Крістуса зображена молода жінка, яка сидить перед дерев'яною стіною. Жінка, про яку йде мова, має дуже тонкі риси обличчя, делікатно виконані прикраси та одяг. Ця жінка та її одяг вказують на гуморальне натхнення, про що свідчить її блакитний одяг і ліф, прикрашений перлами. Ці крихітні перлини у вишивці капелюшка, а також її намисто асоціюються з водою, оскільки перлини походять із моря. Кожна з цих крихітних перлин має відображення від одного джерела світла. Легкий колір її щік контрастує з її білосніжною шкірою, підкреслюючи, що ідеальна жіночність недалеко від цієї дівчини. Те, що дуже важко побачити на картині, — це надзвичайно тонка мереживна шаль, прикріплена шпилькою у верхній частині її ліфа. Це яскравий приклад голландського реалізму. Якщо придивитися дуже уважно, можна побачити дрібну сіточку на її шиї. Ця картина Крістуса дуже відрізняється від двох попередніх, які вже обговорювалися. Там, де його ранні картини грубі, ця картина вибухає

делікатними, дрібними деталями, особливо щодо кольорів його предметів. Ця картина також має гуморальний характер і зберігає реалістичний стиль регіону.

Ганс Мемлінг написав свою власну «Марію з Сином» у 1485 році (Додаток Ж), через 15 років після картини Крістуса. «Марія» Мемлінга має зовсім інший смак, ніж у Крістуса. У цьому творі очевидні гуморальні впливи, присутні не лише в колориті, а й у позі. У цієї Марії скромні опущені очі, м'яке ніжне обличчя, рожеві щоки і червонуваті губи. Її волосся спадає на голову, зливаючись із ніжно-блакитним відтінком плаща. Перед нею на вишитій подушці сидить Ісус, а її ніжні пальці та зап'ястки виглядають особливо жіночно. Рука його зображена на знак благословення дитини, коли він бере яблуко з лівої руки Марії. Її погляд ще більш скромний і пасивний, ніж на картині Крістуса «Марія з Сином». Навіть пальці ніг немовляти Ісуса здаються ніжними. Освітлення та тіні, присутні на цій картині, а також на Марії та Ісусі, надають цьому сюжету глибини та реалістичності, двох речей, яких справді бракувало «Марії з сином» у Крістуса.

Ці мати і син ще більше контрастують із наступною картиною Марії та Ісуса, «Марія з Сином» Мішеля Сіттоу (Додаток К). Ця картина також відчуває вплив гумору, але не так сильно, як версія Мішеля Сіттоу. Картина Сіттоу «Марія та Ісус» є найбільш гуморальною з трьох, про які тут йдеться. Його «Марія з Сином» була написана в 1515 або 1518 роках. Ця картина реалістична, і її дуже приємно розглядати. Опущені очі Марії, золоте волосся, ніжне обличчя та руки Марії передані Сіттоу з надзвичайною майстерністю. Ісус також виглядає пухким і здоровим, а його вишукано вимальоване обличчя відображає вправність його матері. Навіть дрібні складки на її ліфі намальовані з такою ж увагою до її волосся та обличчя, чудовий приклад реалізму та гуморального колориту. Складки тканини в халаті та головному уборі також надзвичайно реалістичні. Найдрібніші деталі цієї картини дають їй життя. М'якість, очевидна в цій картині, додає ще один доказ тому, що Сіттоу використовує гумор, щоб намалювати ідеальну версію

Марії та її Сина. Ця картина теж має гуморальний характер, але чудово використовує реалізм Північних країн.

«Триптих Августина ван Тейлінгена» (Додаток Л) був написаний Якобом Корнелісом ван Оостсане в 1518 році. Цей дуже великий альтер містить три панелі. Центральна панель містить Марію з немовлям Ісусом в оточенні ангелів. На крилах зображені коісонери картини, а також двоє святих. Фігури також мають чудово відтворений одяг із красивими складками та присутніми вишивками. Ця картина також демонструє типове відображення гуморального впливу між статями. Усі три жінки та дитина намальовані надзвичайно блідо, з рожевими щоками та ідеально червоними губами, тоді як двоє чоловіків мають рум'яне обличчя та більш грубіші, ніж м'які, тендітні жінки. Зокрема, Марія надзвичайно жіночна. Вона має опущені скромні очі й тримає Ісуса досить пасивно, а він піднімає руку, благословляючи, і дивиться прямо на глядачів. Цікаво, що на задньому плані прямо за Марією видно озеро. Це озеро та його водні шляхи ідеально обрамляють її, і з кожного плеча вона оточена водою. Це очевидний натяк на її жіночність у тому, що вона та її життєдайна вологість, тобто її гуморальна композиція, несла Сина Божого. Багато речей поєднується в цій роботі, щоб створити чудовий зразок живопису Північного Відродження. Цей малюнок має як гуморальний вплив у забарвленні, так і присутність води.

«Мадонна на троні» (Додаток М) була написана Квінтенем Массейсом з Антверпена в 1525 році. Ця картина є ще одним чудовим прикладом живопису Північного Відродження. Обидві їхні риси делікатно намальовані, з її м'якою шкірою та її червоним вбранням, що представляє її святий обов'язок, коли Мати Божа реалістично стікає на підлогу. Колір її обличчя відповідає гуморальному малюнку блідої жінки з рожевими щоками та губами, подвійно підкреслюючи її жіночність. Додаткової реалістичності образу надають делікатні тіні на шиї та в тканині. Її трон також доведений до досконалості. Вихори кольорів у мармурі надзвичайно реалістичні. Перспектива, яку забезпечують різні лінії трону та крайнього столу, створює

реалістичну глибину. Ця картина в цілому є чудовим прикладом того, що були здатні створити голландські художники. Фон на цій картині чудово виконаний зі світлом і тінню, якими Массейс дуже добре керує. Ця картина є прекрасним прикладом того, що здатні створити маньєризм і гуморальна теорія.

«Золоті ваги» (Додаток Н), написана Яном Сандерсом ван Хемессеном у 1530 році в Гарлемі, є ще одним чудовим зразком стилю живопису епохи Відродження в Нідерландах. Об'єктом цієї картини є молода жінка і ваги золота в затишній кімнаті з дерев'яними панелями. Лінії дерев'яних панелей і фону створюють прекрасну глибину. Крім того, обличчя об'єкта делікатно намальовано з пухкими рожевими щічками та червоними губами. Світло, що грає на її обличчі, є м'яким і надає їй тепла та інтимності, що надає картині привабливої атмосфери. Жінка одягнена в хутряний халат і кілька дутих рукавів, у яких усі складки делікатно пофарбовані. Вишивка на її головному уборі, а також її рукавах і увага до деталей на золотих монетах, які вона зважує, створюють чудову картину. Поєднання перспективи та гуморального забарвлення цієї жінки є чудовим поєднанням італійського руху та традиційного реалізму регіону.

Існує припущення, пов'язане з італійським Відродженням, що всі досягнення художників Відродження виникли на Італійському півострові. Реалістичні маньєристичні тенденції та гуморальне забарвлення людей здавна асоціювалися з італійським Відродженням. Ця точка зору є помилковою, оскільки гуморалістичні впливи та гіперреалістичні тенденції маньєризму присутні в північноєвропейському ренесансному мистецтві північних країн. Такі художники, як ван Ейк, ван дер Гоес і Сіттоу, писали гуморальні малюнки набагато раніше, ніж їхні італійські сучасники. Припущення, що Італія не була джерелом цих мистецьких тенденцій, може стати несподіванкою для багатьох, але докази, які свідчать про протилежне, є значними, і їх не слід відкидати.

Традиційно, наступні століття після італійського Відродження все більше ставили Італію на п'єдестал самотужки виведення Європи з якоїсь похмурої доби. Це хибне уявлення завдає шкоди тим, що воно підриває внесок інших регіонів у великий європейський рух Відродження. Внесок культурно багатих і яскравих північних країн, здається, не враховує розуміння пересічною людиною епохи Відродження. Гуморальний вплив, який довгий час асоціювався з тезками Черепашок-ніндзя, виник у Нідерландах, а не в Італії. Ці тенденції були імпортовані та перейняті італійцями. Крім того, реалізм, який сприйняли італійці, був характерною рисою мистецтва Нідерландів, а не чимось спонтанно розробленим італійцями. Внесок голландських митців у великий рух Відродження нехтувався протягом століть. Хоча причини такого регіонального розвитку ще належить дослідити, варто дослідити ідею про те, що Італія, можливо, не була центром культури Відродження, і що, можливо, Нідерланди зробили набагато більше, ніж просто центром торгівлі.

1.3. Вплив письменників на реформування суспільства

З розвитком Відродження європейська література приблизно пройшла три етапи: ранній, середній і пізній.

Європейська література 14 — початку 15 століття являє собою раннє Відродження і є визначним періодом в італійській літературі. Важливими письменниками є Петрарка і Боккаччо. Петрарка — родоначальник сучасної любовної поезії. Його збірка ліричних віршів *Canzoniere*, написана італійською мовою, оспівує його справжню прихильність до своєї дівчини Лаури та виражає його гаряче бажання людського щастя. Тому його вважали першим поетом, який закликав голос сучасної людини. Більшість 14-рядкових віршів канцоньєри досягли художньої досконалості, утвердившись як впливовий поетичний стиль у європейській літературі. Лірика Петрарки відкрила новий шлях для розвитку лірики європейських країн. Петрарка

вперше запропонував, що «антропологія» і «теологія» є двома протилежними поняттями, і як такі були прославлені як «батько гуманітарних наук». Під його пером були красиві афекти та патології в реальному житті, а прагненням було справжнє та щасливе життя, демонструючи сильний гуманітарний дух¹.

Боккаччо любив життя, виступав проти аскетизму і просунув свою думку на крок далі, ніж Петрарка. Його репрезентативний твір «Декамерон» розвинув стародавні народні легенди, гостро сатирував стан жреців, глибоко критикував класову нерівність і нерівність статей у феодальному суспільстві. Тому її назвали пам'яткою вільнодумства. «Божественна комедія» є репрезентативним твором Данте, в якому він висловлює своє бичування розбещеності церкви та чонгізму над класичною культурою, із зародженням гуманітарних наук, і відома Енгельсом як остання поема Середньовіччя, водночас будучи початковим Музеєм нової доби².

Європейську літературу, що охоплює другу половину XV століття до першої половини XVI століття, називають літературою середини Відродження. Німецький національний дух піднявся лише після того, як Мартін Лютер провів релігійну реформу та переклав Біблію німецькою мовою³. Деякі письменники, що стосуються гуманізму, висловлювали свої ідеологічні настрої проти феодальних обмежень і прагнення до свободи в деяких своїх творах і творах, написаних латинською мовою, наприклад Еразм Могіае Епсоміум, який викриває деградацію церкви через самозізнання дурня, висміює лицемірство ченців, критикує боротьбу за владу та стверджує задоволення від людського життя. Мюнцер написав кілька політичних документів, які нещадно нападали на католицьких і феодальних правителів⁴.

¹ Zhang C. N. (1991). The historical background of the Italian Renaissance. Journal of University of Chinese Academy of Social Sciences . 05: 18-26.

² Chen Y, & Zhang H. Y. (2014). An analysis of the characteristics of literary works during the European Renaissance. Forward Position. ZC: 186-187. doi:10. 14129/j. cnki. forwardposition. 2014. zc. 078.

³ Curtius E. R. (2013). European literature and the Latin middle ages. In European Literature and the Latin Middle Ages. Princeton University Press.

⁴ Han J. M. (2021). A distinctive history of European literature. Contemporary Comparative Literature. 02: 267-273.

У другій половині 16 століття, коли деякі країни вступили в епоху пізнього Відродження на зорі 17 століття, Іспанія та Англія пережили вершину успіху в гуманістичній літературі.

Іспанські драми, романи та поеми процвітали і стали «золотим віком» в історії іспанської літератури. Великий Сервантес став національною гордістю Іспанії, а репрезентативний твір «Дон Кіхот Ламанчський» став всесвітньо відомим. Через пригоди Дон Кіхота в романі всебічно зображено суспільне життя Іспанії кінця XVI — початку XVII століть, вдало передавши художній образ Дон Кіхота. З одного боку, він безжально сатирує лицарську літературу, а з іншого — оспівує гуманістичну думку. Дон Кіхот де ла Манчський має великий вплив на розвиток європейської повістки¹.

Найважливішими письменниками цього періоду в Англії були письменники «Талановитого університету»: наприклад, Спенсер, творчість якого призвела до формування національної драми в Англії та проклала шлях до появи Шекспіра².

Творіння Шекспіра стало перлиною у вінці гуманістичної літератури. Довга поема Спенсера «Королева фей» розповідає про 12-денну вечірню, яку щорічно влаштовує королева фей у палаці. Довгі вірші використовують символічні засоби та оспівують морально-етичні поняття. Водночас він також відображає ренесансний дух пригод, оптимізму та захоплення життям.

Драматургія Шекспіра представляла один із найславетніших часів. За своє життя він створив тридцять сім творів, які оспівували гуманістичний ідеал життя, викривали гріхи феодалів і первісного нагромадження капіталу, виражали соціальний ідеал правління мудрого монарха з яскравими і насиченими сюжетами. , яскрава мова і тілесні художні моделі. Його драматургічну творчість визнають початком сучасної драматургії. П'єси і поеми Шекспіра справили значний і всебічний вплив на розвиток сучасної

¹ Chen D. F. (2010). Value of European literature in the perspective of New Historical. Journal of Jiamusi Vocational Institute. 04: 4-5.

² Hallam H. (1847). Introduction to the literature of Europe in the fifteenth, sixteenth and seventeenth centuries.

світової літератури. У цей період з'явилися три видатні митці пізнього етапу літературного відродження Італії: Да Вінчі, Рафаелло та Мікеланджело. Мистецтво Італії ніколи раніше не було процвітаючим¹.

Італійські гуманісти були дуже зацікавлені у відродженні класичних мов і класичних текстів. Коли італійські гуманістичні ідеї досягли півночі, люди використали їх для вивчення традиційного вчення Церкви.

Північні гуманісти критикували нездатність християнської церкви надихнути людей жити християнським життям. Ця критика породила новий рух, відомий як християнський гуманізм. У центрі уваги християнського гуманізму було реформування суспільства.

Особливе значення для гуманістів мала освіта. Гуманісти сприяли освіті жінок і засновували школи, які відвідували як хлопчики, так і дівчатка.

Найвідомішими християнськими гуманістами були Дезидерій Еразм з Голландії та Томас Мор з Англії. Ці двоє були близькими друзями. У 1509 році Еразм написав свій найвідоміший твір «Похвала дурості». Ця книга висміювала жадібних купців, серцевих коханців, сварливих учених і пихатих священників. Еразм вірив у християнство серця, а не церемоній чи правил. Він вважав, що для покращення суспільства всі люди повинні вивчати Біблію.

Томас Мор намагався показати кращу модель суспільства. У 1516 році він написав книгу «Утопія». Грецькою утопія означає «немає місця». Англійською мовою це означає ідеальне місце, як описано в книзі Мора. Книга про уявну країну, де жадібність, корупція та війна були викоренені. Через те, що в «Утопії» було мало жадібності, утопійці мали мало користі від грошей. Золото та срібло, з яких зроблені гроші, трактуються таким чином, що ніхто не цінує їх більше, ніж того заслуговує їх справжня природа. Вони набагато поступаються залізу в корисності, оскільки без заліза смертні не можуть жити так само, як без вогню та води. Томас Мор «Утопію» писав

¹ Langford R., & West-Pavlov R. (Eds.). (1999). *Marginal voices, marginal forms: diaries in European literature and history* (Vol. 34). Rodopi- Internationale Forschungen zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft.

латиною. Коли його роботи стали популярними, твори Мора були перекладені різними мовами, включаючи французьку, німецьку, англійську, іспанську та італійську.

У цей період переважна більшість європейців не вміли ні читати, ні писати. Ті сім'ї, які могли дозволити собі формальне навчання, зазвичай посилали лише своїх синів. Одна жінка виступила проти такої практики. Крістін де Пізан була високоосвіченою на той час і була однією з перших жінок, які заробляли на життя письменництвом. Пишучи французькою мовою, вона написала багато книг, включаючи оповідання, біографії, романи та посібники з військової техніки. Вона часто писала про заперечення чоловіків проти навчання жінок. В одній з книг «Книга міста жінок», вона написала: «Мене вражає думка деяких чоловіків, які стверджують, що вони не хочуть, щоб їхні дочки, дружини чи родички отримували освіту, тому що їхні звичаї [мораль] будуть зруйнованими в результаті... Тут чітко видно, що не всі думки чоловіків ґрунтуються на розумі і що ці люди помиляються». Крістін де Пізан була однією з перших європейських письменниць, яка поставила під сумнів різне ставлення до хлопчиків і дівчаток. Однак її мета формальної освіти для дітей обох статей не була досягнута протягом кількох століть.

Єлизаветинська епоха Відродження поширилося в Англії в середині 1500-х років. Цей період був відомий як Єлизаветинська доба на честь королеви Єлизавети I. Єлизавета правила з 1558 по 1603 рік. Вона була добре освіченою та розмовляла французькою, італійською, латинською та грецькою мовами. Вона також писала вірші та музику. Будучи королевою, вона багато зробила для підтримки розвитку англійського мистецтва та літератури.

Найвідомішим письменником єлизаветинської доби був Вільям Шекспір. Багато людей вважають його найбільшим драматургом усіх часів. Шекспір народився в 1564 році в Стратфорд-на-Ейвоні, невеликому містечку приблизно в 90 милях на північний захід від Лондона. До 1592 року він жив у Лондоні і писав вірші та п'єси, а незабаром виступав у театрі «Глобус».

Як і багато письменників епохи Відродження, Шекспір шанував класиків і черпав у них натхнення та сюжети. Його роботи демонструють майстерне володіння англійською мовою та глибоке розуміння людини. Він розкривав душі чоловіків і жінок через сцени драматичного конфлікту. Багато з цих п'єс розглядають людські вади. Однак Шекспір також мав промову одного з його персонажів, яка виражає високий погляд епохи Відродження на людську природу: «Який витвір є людина, який шляхетний розум, який нескінченний за здібностями, за формою та рухом, як виразний і гідний захоплення; у дії як на ангела, в усвідомленні як на бога: краса світу, вірець тварин» (Вільям Шекспір, Гамлет (Дія 2, Сцена 2)).

До найвідоміших п'єс Шекспіра належать трагедії «Макбет», «Гамлет», «Отелло», «Ромео і Джульєтта», «Король Лір», а також комедії «Сон у літню ніч» і «Приборкання норвливої».

Гуманізм утверджує і оспівує людину. Виступає за звільнення особистості і вільний розвиток людей, виступає проти знецінення церкви людьми, авторитетом Бога і феодальним самодержавством; стверджує сучасне життя і потреби людей у щасті й насолоді, виступає проти загробного життя й аскетизму; виступає за свободу та рівність, виступає проти феодальної концепції знаті та ієрархії; виступає за раціональність і науку, виступає проти містицизму і обскурантизму; підтримує центральну королівську владу, виступає проти феодального сепаратизму. Ці думки знайшли повне вираження в гуманістичній літературі. Деякі письменники-гуманісти виходили за рамки буржуазного світогляду, критикуючи буржуазний егоїзм, висвітлюючи транзакційний характер відносин, заснованих на багатстві. Вони викривали жорстокість первісного нагромадження капіталу, розкриваючи приватну власність як корінь суспільного зла, запропонували суспільний ідеал, коли праця та її продукти належать усьому суспільству¹.

¹ Norman R. (2013). On humanism. Routledge.

Гуманістична література відмовилася від методів репрезентації середньовічної літератури, таких як символи, алегорії та сні, засвоїла і успадкувала принцип творення простого матеріалізму давньогрецької та римської літератури «теорії наслідування», виступала за літературу «відображення природи», підкреслювала виховну роль літератури й мистецтва, виражав яскравий реалістичний дух. Ці роботи поєднують реалізм і романтизм, відображають реальне життя з багатою уявою та перебільшенням, мають сильне відчуття часу та ідеальний колорит класу, що народжується. Він зосереджений на зображенні середовища та дій персонажів у відповідних умовах. На тлі ширшого соціального контексту зображується низка ідеалізованих персонажів, що представляють буржуазію, що зароджується, і висвітлює амбіції та інтриги феодальної буржуазії в гострих конфліктах.

Щодо поезії, то є сонети та вірші з подвійною римою; щодо романів — зрілі оповідання й романи; З точки зору драматургії сувора межа між трагікомедією і комедією з часів Стародавньої Греції була порушена, з появою трагікомедії, пасторальної драми та історичної драми. Крім того, проза в стилі есе також є новим жанром цього періоду. Ці жанри справили великий вплив на сучасну літературу.

Письменники-гуманісти відійшли від єдиної латинської моделі, традиційно використовуваної з Середньовіччя, натомість прийнявши власні етномовні літературні традиції. Це додало літературному твору дихання національної форми та національного стилю, прийнятного для широких верств населення, значно сприяло формуванню та розвитку національних мов у кожній країні, а також позитивно вплинуло на формування та стабільність новітньої європейської етнічні країни.

Епоха Відродження звільнила уми людей і сприяла розвитку природничих наук і ревізії капіталізму, а також відкриттю нових шляхів і колоніальній експансії, і, водночас, мистецтву літератури. Однак сама гуманітарна наука також має обмеження у своїх часах і етапах. Він робить

надто великий акцент на особистості, легко створюючи суб'єктивну автономію чи крайній індивідуалізм. Рух гуманітарних наук, рух розкоші, підтримуваний дворянською родиною, був продуктом поєднання італійської гедонічної та класичної культури, яка сама по собі була благородною за стилем і принципово не пов'язана з народним населенням. В епоху Відродження опорою європейської літератури була гуманітарна література. Гуманітарна література — світська література, яка виражає гуманітарні ідеї. Він зосереджений на пороховому житті людини та має цивільне життя як важливий дескриптор. Гуманітарна література відмовляється від творчого підходу середньовічних мрій і символів, свідомо використовуючи підходи реалізму, які реалістично зображують реальне життя. Гуманітарна література, часто написана народною розмовною мовою, задає модель для формування національної лінгвістичної та етнологічної літератури між націями. Рух Відродження — це масовий культуротворчий рух, у якому під прапором омолодження класичної культури відбувся бум літератури та підйом недавньої філософії та природничих наук, з появою населення Гігантів, яке буде спалахувати вічно. в історії людської культури.

1.4. Вплив друкарства на ідеї Відродження

Китайці винайшли блоковий друк, за якого друкар вирізав слова чи літери на дерев'яному бруску, наносив на нього чорнило, а потім використовував його для друку на папері. Близько 1045 року Бі Шен винайшов рухливий шрифт, або окремий фрагмент шрифту для кожного символу мови. Китайська система письма містить тисячі різних символів, тому більшість китайських друкарів вважали рухомий шрифт непрактичним.

Однак цей метод виявиться практичним для європейців, оскільки їх мови мають дуже малу кількість літер в алфавіті. Гутенберг удосконалює друкарський процес У 13 столітті друковані вироби потрапили в Європу з Китаю.

Європейські друкарні почали використовувати блоковий друк для створення цілих сторінок для переплетення в книги. Однак цей процес був надто повільним, щоб задовольнити потреби Ренесансу в знаннях, інформації та книгах.

Приблизно в 1440 році Йоганн Гутенберг, майстер із Майнца, Німеччина, розробив друкарський верстат, у якому по-новому використано ряд технологій. Цей процес дозволив виготовляти книги швидко та дешево. Використовуючи цей вдосконалений процес, Гутенберг надрукував повну Біблію, Біблію Гутенберга, приблизно в 1455 році. Це була перша повнорозмірна книга, надрукована рухомим шрифтом. Друкарський верстат дозволяв друкарні виготовляти сотні примірників одного твору.

Вперше книги були настільки дешевими, що багато людей могли їх купити. Спочатку друкарі виготовляли переважно релігійні твори. Незабаром вони почали надавати книги з інших тем, наприклад путівники та медичні посібники.

Друкарський верстат дозволив широко й швидко розповсюдити тези по всій Європі, і хоча церква назвала його єретиком і відлучив від церкви Папою Левом X у 1521 році, слова Лютера зацікавили багатьох.

Лютер влучив у слушний момент, щоб стати першим зірковим проповідником памфлетів, наприклад, бути одним із перших зіркових блогерів чи зіркових ютуберів, і він влучив у правильну політичну ситуацію, щоб уряди регіону, в якому він був, побачили в ньому чудове виправдання. зробити те, що вони й так хотіли зробити: вийти з дилеми гігантського папського в'язня.

У такий спосіб інтелектуальні рухи епохи Відродження призвели до Реформації, стимулюючи попит на книги та заохочуючи людей більше читати та думати про те, як реформувати сьогодення. Це включало перечитування Біблії, як це робив Лютер.

Лютер, який заснував лютеранську церкву, переклав Новий Заповіт німецькою мовою. Його переклад зіграв певну роль у початку розколу

Католицької Церкви на лояльних Папі та протестантів і тих, хто протестував проти правил Католицької Церкви.

Приблизно в той самий час, у 1534 році, король Генріх VIII спричинив подальший розкол у католицькій церкві, коли став главою англіканської церкви після того, як папа Климент VII не дозволив йому розлучитися з Катериною Арагонською.

Гутенберг розпочав свої друкарські експерименти десь у 1440-х роках нашої ери, і йому вдалося заснувати свою друкарню в Майнці в 1450 році нашої ери. Друкар Гутенберга використовував готичні літери. Кожна літера була зроблена на металевому бруску шляхом вигравірування на основі мідної форми, а потім заповнення форми розплавленим металом. Окремі блоки встановлювали в рамку для створення тексту, а потім покривали в'язким чорнилом. Далі на металеві блоки механічно притискали аркуш паперу, на той час виготовлений зі старої білизни та ганчір'я. Про успіх Гутенберга в поєднанні всіх цих елементів свідчить його друковане видання латинської Біблії в 1456 р.¹

Новий тип пресів незабаром з'явився в інших місцях, особливо з двома німцями, Арнольдом Паннарцем (пом. 1476 р. н. е.) і Конрадом Свейнгеймом (він же Швайнгайм, пом. 1477 р. н. е.). Ця пара заснувала свою друкарню в 1465 році нашої ери в бенедиктинському монастирі Субіако. Це була перша така преса в Італії. Pannartz і Sweynheym перенесли свою діяльність до Риму в 1467 р. н. е., а потім у Венецію в 1469 р. н. е., де вже був великий досвід друкування таких виробів, як гральні карти. Існували деякі проблеми, такі як недостатня якість у порівнянні з книгами ручної роботи та похмура презентація красивих кольорових ілюстрованих рукописів. Крім того, у ранніх друкованих виданнях іноді траплялися помилки, які потім часто повторювалися в пізніших виданнях. Однак революція в тому, як і що люди читають, справді почалася.

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

Вже існував усталений попит на книги з боку духовенства та багатьох нових університетів і гімназій, які виникли по всій Європі в період пізнього середньовіччя. Дійсно, традиційні букмекери намагалися не відставати від попиту в першій половині 15 століття нашої ери, причому якість часто була під загрозою. Цей попит на релігійні матеріали, зокрема, був однією з головних рушійних сил винаходу друкарського верстата. Вчені мали доступ до рукописів у приватних і монастирських бібліотеках, але навіть їм було важко знайти копії багатьох текстів, і їм часто доводилося подорожувати далеко й уздовж, щоб отримати доступ до них. Отже, релігійні твори та підручники для навчання домінували б у друкарнях протягом усього 15 століття нашої ери. Однак важливо пам'ятати, що книжки ручної роботи продовжували випускати ще довго після того, як з'явився друкарський верстат, і, як і у випадку з багатьма новими технологіями, були люди, які все ще були переконані, що надумана друкована книга ніколи не приживеться¹.

Доступність книг для читання для людей загалом значно зросла завдяки друку. Раніше можливість взагалі щось читати була досить обмеженою. Прості люди часто мали для читання лише церковні дошки оголошень. Друкарський верстат пропонував усілякі нові та захоплюючі можливості, такі як інформативні брошури, путівники, збірки віршів, романтичні романи, історії мистецтва та архітектури, кулінарні та лікарські рецепти, карти, плакати, карикатури та ноти. Книги все ще не були такими дешевими, як сьогодні, з точки зору ціни порівняно з доходом, але вони становили лише одну восьму від ціни ручної роботи. Оскільки друкована продукція була різноманітною та доступною, люди, які раніше не могли цього робити, тепер мали справжній мотив читати, а тому рівень грамотності зріс. Крім того, друковані книги самі по собі були каталізатором грамотності, оскільки створювалися твори, які можна було використовувати, щоб навчити людей читати й писати. Наприкінці середньовіччя лише 1 з 10 людей міг

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

читати розширені тексти. З появою друкарського верстата ця цифра вже ніколи не буде такою низькою.

Невдовзі кількість друкованих матеріалів зросла з появою гуманістичного руху та його інтересу до відродження літератури Стародавньої Греції та Риму. Зокрема, двоє друкарів скористалися цим новим попитом: француз Ніколас Єнсен (1420-1480 н. е.) та італієць Альд Мануцій (бл. 1452-1515 н. е.). У своїй друкарні у Венеції Дженсен впровадив нові шрифти, включно з легким для читання римським шрифтом (*littera antiqua* / *lettera antica*) та грецьким шрифтом, який імітував рукописні тексти. У 1470-х роках н. е. Дженсен надрукував понад 70 книг, у тому числі «Природничу історію» Плінія в 1472 р. н. Деякі з цих книг мали ілюстрації та прикраси, додані вручну, щоб відтворити якість старих, повністю рукотворних книг¹.

Тим часом Мануцій, який також працює у Венеції, спеціалізувався на невеликих кишенькових виданнях класичних текстів і сучасних авторів-гуманістів. До 1515 року н. е. усі основні класичні письменники були доступні у друкованому вигляді, більшість у кількох виданнях і багато як збірки повних творів. Крім того, друковані класичні тексти з ідентичними кількома копіями в руках вчених по всій Європі тепер можна було легко перевірити на точність за вихідними рукописами. Книги ручної роботи часто закріплювали помилки, пропуски та доповнення, зроблені окремими переписувачами протягом століть, але тепер поступово можна було здійснити остаточні видання класичних творів, які були максимально наближені до стародавнього оригіналу. Коротше кажучи, друковані праці стали причиною та плодом міжнародної колективної науки, явища, яке мало б пожинути плоди в багатьох інших галузях від астрономії до зоології.

Завдяки реформістам, які почали сумніватися в тлумаченні Біблії католицькою церквою та її тиску на те, як християни повинні мислити і

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

поклонятися, спонукали також друкувати більше книг. Біблія була одним із пріоритетів для перекладу на народні мови, наприклад, німецьку (1466 р. н. е.), італійську (1471 р. н. е.), голландську (1477 р. н. е.), каталонську (1478 р. н. е.) та чеську (1488 р. н. е.). Реформісти та гуманісти писали коментарі до першоджерел і сперечалися один з одним у друкованих виданнях, створюючи таким чином невидиму мережу знань і науки по всій Європі. Були опубліковані навіть листи, написані між цими вченими. У міру того, як релігійні та академічні проблеми вирували, вчені, які сперечалися, сприяли виробництву ще більшої кількості друкованих творів у безперервному циклі друкованого слова. Звичайні люди також були збуджені аргументами, представленими в друкованих матеріалах, щоб групи однодумців могли швидко поширювати свої ідеї та організовувати масові рухи в багатьох містах, як, наприклад, під час німецької селянської війни 1525 року¹.

Чимало було і робіт для ненауковців. Чим більше людей почали читати, тим більше було надруковано збірок віршів, повістей і романсів, започаткувавши загальноєвропейські тенденції в літературі. Ці світські твори часто були написані народною мовою, а не латинськими вченими, які тоді віддавали перевагу. Нарешті, багато книг містили ряд ксилографічних гравюр для ілюстрації тексту. Колекції друкованих видань відомих картин, скульптур і фресок стали дуже популярними та допомогли поширити ідеї в мистецтві в країнах, щоб такий художник, як Альбрехт Дюрер (1471-1528 н. е.) у Німеччині міг побачити, чим був Рафаель (1483-1520 н. е.) аж до Італії.

Як наслідок усього цього попиту, ті друкарні, які пережили важкі ранні роки, тепер процвітали. Міста по всій Європі почали пишатися своїми друкарнями. Такі місця, як Венеція, Париж, Рим, Флоренція, Мілан, Базель, Франкфурт і Валенсія, мали добре налагоджені торговельні зв'язки (важливо для імпорту паперу та експорту кінцевого продукту), тому вони стали чудовими місцями для виробництва друкованих матеріалів. Деякі з цих

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

видавців існують і сьогодні, зокрема італійська компанія Giunti. Щороку великі міста випускали 2-3000 книг на рік. За оцінками, у першому десятилітті 1500-х років н. е. в Європі було надруковано 2 мільйони книг, до 20 мільйонів до 1550 року н. е. і близько 150 мільйонів до 1600 р. н. Тільки між 1516 і 1521 роками було надруковано понад півмільйона праць реформіста Мартіна Лютера (1483-1546 н. е.). У 16 столітті нашої ери навіть невеликі міста мали власну друкарню.

Окрім відомих авторів, багато видавців допомагали новим авторам (чоловікам і жінкам) друкувати їхні твори без збитків у надії, що прибуткове перевидання нарешті принесе прибуток. Типовий наклад першого видання становив близько 1000 примірників, хоча це залежало від якості книги, оскільки видання варіювалися від кишенькових форматів грубого паперу до великих видань з пергаменту (телячої шкіри) для знавців. Менший розмір більшості друкованих книг порівняно з томами ручної роботи означав, що звички читати та зберігати книги змінилися. Тепер стіл більше не був потрібен для зберігання великих книг, і читати можна було будь-де. Подібним чином книги більше не зберігалися горизонтально в скринях, а склалися вертикально на полицях. Були навіть такі дивні винаходи, як книжкове колесо, на якому кілька книг можна було тримати відкритими та легко переглядати одночасно, обертаючи колесо, особливо корисне для вчених-дослідників. Оскільки читачі накопичували свої книги та створювали вражаючі приватні колекції, багато хто з них після смерті залишив їх своєму місту. Таким чином, протягом 50 років після винайдення друкарського верстата, публічні бібліотеки були створені по всій Європі¹.

Друковані твори стали настільки поширеними, що вони надзвичайно допомогли створити репутацію, славу та багатство певних письменників. Голландський вчений Дезидеріус Еразм (бл. 1469-1536 н. е.) є, мабуть, найкращим прикладом, одним із перших авторів, які заробляли на життя

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

виключно написанням книг. Були, правда, деякі погрози авторам і друкарям. Однією з найбільших проблем було порушення авторських прав, оскільки було практично неможливо контролювати те, що відбувається за межами певного міста. Багато книг було скопійовано та передруковано без дозволу, і якість цих підробок не завжди була високою.

Усі ці події не всі вітали. Католицька церква була особливо стурбована тим, що деякі друковані книги могли б спонукати людей сумніватися у своєму місцевому духовенстві або навіть відвертатись від Церкви. Деякі з цих праць були вперше опубліковані в рукописній формі століття або більше тому, але тепер вони насолоджувалися новою хвилею популярності завдяки друкованим версіям. Деякі нові твори були більш відверто небезпечними, наприклад ті, що були написані реформістами. З цієї причини в середині XVI століття нашої ери були складені списки заборонених книг. Перший такий список, Італійський індекс заборонених книг 1538 року н. е. , був виданий Сенатом Мілана. Папство та інші міста та держави по всій Європі незабаром наслідували практику, згідно з якою певні книги не можна було друкувати, читати чи володіти ними, а будь-хто, кого спіймали в цьому, принаймні теоретично, карався. Подальші заходи включали перевірку текстів перед їх публікацією та більш ретельну видачу ліцензій друкарням.

Таким чином, інституційна цензура стала довготривалою реальністю видавничої справи з середини 16 століття н. е., коли правителі та влада нарешті почали прокидатися до впливу друкованої продукції. Влада забороняла певні твори чи навіть будь-що, написане певним автором. *De Revolutionibus Orbium Coelestium* (Про обертання небесних сфер , 1543 р. н. е.) польського астронома Миколи Коперника (1473-1543 рр. н. е.) було додано до списку заборонених через розміщення Сонця в центрі Сонячної системи замість Землі. . *Декамерон* (бл. 1353 р . н. е.) італійського письменника Джованні Боккаччо (1313-1375 рр. н. е.) був доданий до списку

через його вульгарність. Твори Нікколо Макіавеллі були додані через його політичний цинізм¹.

Найгірші твори, виділені для цензури, були спалені на публічних виставках, а найганебнішим було багаття «марносластва», організоване Джироламо Савонаролю, флорентійським домініканським ченцем, у 1497 році нашої ери. З іншого боку, деякі твори врешті-решт дозволили опублікувати (або перевидати), якщо вони були належним чином відредаговані або з них було видалено образливі частини. Більшість друкарень не боролися з цим, а просто друкували більше того, що схвалювало влада. Однак існував підпільний ринок заборонених книг.

Багато інтелектуалів також були однаково налякані доступністю певних текстів для широкої та невибіркової аудиторії. Деякі вважали, що «Божественна комедія» (бл. 1319 р. н. е.) італійського поета Данте Аліг'єрі (1265–1321 рр. н. е.) містить певні моральні, філософські та наукові ідеї, надто небезпечні для невчених. Подібним чином деякі вчені нарікали на виклик, який народна мова кидала латині, яку вони вважали правильною формою писемного слова. Проте ситуація вже змінилася, і місцеві мови стали більш стандартизованими завдяки редакторам, які намагалися зробити свій матеріал більш зрозумілим для найбільшої кількості читачів. Ще одним наслідком друкованого слова стало покращення використання пунктуації².

Іншою делікатною сферою були підручники. Друкарі випускали торгові посібники з будь-якої теми, від архітектури до кераміки, і тут знову деякі люди, особливо гільдії, були не дуже щасливі, що детальна інформація про майстерні ремесла - оригінальні "комерційні таємниці" - може бути розкрита будь-кому, хто має гроші, щоб купити книгу. Нарешті, друковане слово іноді кидало виклик усним традиціям, таким як професіонали, які декламували пісні, ліричні вірші та народні казки. З іншого боку, багато

¹ Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

² Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>

авторів і вчених переписували ці традиції в друковану форму і таким чином зберегли їх для майбутніх поколінь аж до наших днів і далі.

Вплив друкарського верстата в Європі включав:

- величезне збільшення обсягу випущених книг порівняно з ручними творами.
- збільшення доступу до книг з точки зору фізичної доступності та зниження вартості.
- публікувалося більше авторів, у тому числі невідомих.
- успішний автор тепер міг заробляти на життя виключно письменницькою діяльністю .
- збільшення використання та стандартизація народної мови на противагу латині в книгах.
- підвищення рівня грамотності.
- швидке поширення ідей щодо релігії , історії, науки , поезії, мистецтва та повсякденного життя.
- підвищення точності стародавніх канонічних текстів.
- рухи тепер могли легко організовуватися лідерами, які не мали фізичного контакту зі своїми послідовниками.
- створення публічних бібліотек.
- цензура книжок відповідними органами.

1.5. Спадщина епохи Відродження

Відродження було періодом великих мистецьких і соціальних змін. Це ознаменувало розрив з ідеалами середньовіччя, зосередженими навколо Церкви. Ключову роль у поступовому піднесенні демократичних ідей відіграла ренесансна віра в гідність особистості. Крім того, вплив мобільного друкарського верстата був величезним. Деякі історики припускають, що його

наслідки були навіть більш драматичними, ніж поява персональних комп'ютерів у 20 столітті.

Нижче наведено короткий виклад змін, які стали результатом епохи Відродження.

Зміни в мистецтві:

- мистецтво спиралося на техніки та стилі класичної Греції та Риму;
- картини та скульптури зображували людей і природу більш реалістично;
- художники створювали як світські, так і релігійні твори;
- письменники почали використовувати народні мови для вираження своїх ідей;
- мистецтво вихваляло індивідуальні досягнення.

Зміни в суспільстві:

- друк змінив суспільство, зробивши більш доступною та недорогою інформацію для суспільства в цілому;
- більша доступність книг спонукала до збільшення бажання вчитися та зростання грамотності в Європі;
- опубліковані звіти про нові відкриття, карти та діаграми призвели до нових відкриттів у різноманітних галузях;
- опубліковані судові процедури зробили закони зрозумілими, щоб люди краще розуміли свої права;
- спроби християнських гуманістів реформувати суспільство змінили погляди на те, як треба жити;
- люди почали сумніватися в політичних структурах і релігійних практиках.

Ідеї Відродження продовжували впливати на європейську думку — включно з релігійною.

Епоха Відродження, яка приблизно охоплює 14-17 століття, ознаменувала собою час культурного, інтелектуального та наукового

прогресу. Від європейських відкриттів континентів і судноплавних шляхів до нових поглядів на математику й астрономію до появи друкарського верстата, період «відродження», наступний за Середньовіччям, був відзначений зміною ідей, стійкими шедеврами архітектури, мистецтва та літератури (це було часи Шекспіра, Галілея, да Вінчі та Макіавеллі) — і рух до політичних і релігійних свобод.

Зрушення до політичної та релігійної свободи, у свою чергу, допомогло породити рух Реформації, який спричинив розкол у могутній католицькій церкві, через що багато європейців звернулися до нової на той час протестантської віри.

Реформація та Відродження були двома паралельними, але переплетеними рухами. Перший стосувався богословської природи та еkleзіологічної структури істинної Церкви Христової. Останній стосувався оновлення деяких ключових культурних, інтелектуальних і мистецьких принципів у світлі того факту, що те, що раніше мало сенс у Середньовіччі, тепер більше не було прийнятним, корисним або надихаючим для суспільства, яке пережило багато фундаментальних змін.

Наукові досягнення, включаючи альтернативи традиційній аристотелівській фізиці та космології 15-го та 16-го століть, а також технологічні інновації, такі як друкарський верстат, були важливими факторами новизни.

І Ренесанс, і Реформація народилися з усвідомлення того, що «старий» середньовічний порядок більше не є стійким, а наукові відкриття та технологічні інновації були одними з елементів, які показали, наскільки неадекватними були старі структури.

Епоха Відродження включала інтелектуальний рух, відомий як гуманізм. Серед багатьох своїх принципів гуманізм пропагував ідею про те, що люди знаходяться в центрі власного всесвіту і повинні охоплювати людські досягнення в освіті, класичному мистецтві, літературі та науці. У

рамках цієї філософії вчені, автори, політичні лідери та інші прагнули відродити вивчення грецьких і латинських класиків.

Багато гуманістів почали застосовувати ці принципи до вивчення Біблії і, отже, до політичних, культурних, літургійних і богословських принципів, згідно з якими ієрархія Католицької Церкви керувала своєю паствою. У процесі кілька гуманістів знайшли багато для критики, і деякі з їхніх критиків повторювали критику (Мартіна) Лютера та інших ранніх протестантських лідерів.

Проте, хоча цілі та цілі гуманістичного та реформаційного рухів були принципово різними, існували також сфери, у яких вони стикалися.

Рух гуманізму розширив палітру ідей, над якими думали люди. Рух почався як інтерес до читання текстів Стародавньої Греції та Риму, оскільки Європа, особливо Італія, стала настільки розтерзаною війною, відчаєм і нестабільністю, що люди справді хотіли знайти рішення.

Оскільки Стародавній Рим був могутнім і стабільним з тривалими періодами сили та єдності, вважалося, що читання стародавніх книг того періоду може навчити людей, як повторити успіх Риму.

Тож вони почали шукати стародавні тексти, перекладати, читати та копіювати їх, поки наявність антикваріату не стала ознакою політичної влади та політичних амбіцій. Невдовзі кожен, хто будь-хто, повинен був мати класичну бібліотеку як спосіб продемонструвати силу.

Але в той час як мета підвищити стабільність зазнала невдачі, за словами Палмера, одним із небажаних наслідків руху став новий попит на книги, який спонукав Гутенберга до винаходу друкарського верстата.

Це також означало, що з'явилося набагато більше ідей про важливі питання, наприклад, як влаштований світ, як світ був створений, що таке хороші та погані вчинки, як працює релігія тощо. І це також означало, що вони більше вивчали грецьку мову і зрозуміли, що їхні старі переклади Біблії та інших текстів у багатьох місцях були неправильними, і вони почали робити нові переклади та виправлення.

Реформація була кульмінацією довгих, повільних процесів, які почалися ще до епохи Відродження, включаючи корупцію католицької церкви. У своїй майбутній книзі про Відродження вона описує «дилему в'язня». «Підкуп папи чи єпископа був величезною перевагою в політиці», — каже вона. «Кожен, хто робив це, перемагав у конфлікті, тому ніхто не міг дозволити собі не підкупити Папу, тому що якщо хтось інший підкупив Папу, ти був приречений».

Розчарувавшись у хабарництві та інших зловживаннях церкви, включаючи індульгенції, які дозволяли громадянам купувати відпущення гріхів, німецький монах Мартін Лютер написав 95 тез у 1517 році, нібито прибивши їх до дверей каплиці Віттенберзького університету в Саксонії.

Поступове накопичення корупції зрештою означало, що індульгенції стали останньою краплею.

РОЗДІЛ 2

ІТАЛІЙСЬКИЙ ТА ПІВНІЧНИЙ РЕНЕСАНС: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ, УМОВИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ

2.1. Основні принципи та характеристики Ренесансу

Теза про те, що особисті якості і воля роблять людину володарем долі, стала одним із наріжних каменів нового світогляду. Це була справжня революція і по відношенню до християнських традицій, і по відношенню до античності, тому що, згідно з античним світоглядом, людина була іграшкою в руках незбагненої долі, фатуму. Віра в можливість людини надала світогляду Відродження не тільки гуманістичного, а й індивідуалістичного. Поняття індивідуалізму у філософії Відродження відображає ті зміни в житті людини, які пов'язані з виникненням міської культури, розвитком ремесла, з переходом від натурального господарства до ринкових відносин.

Отже, можна виділити такі основні риси культури Відродження: особливе ставлення до античності – відродження античних пам'яток мистецтва та античної філософії, модифікація середньовічної християнської традиції, антропоцентризм, гуманізм, індивідуалізм.

Осягнення людиною світу, наповненого божественною красою, стає одним із світоглядних завдань Відродження. Світ приваблює людину, бо вона натхнена Богом. І що може краще допомогти людині в пізнанні світу, як не власні почуття. В епоху італійського відродження спостерігається гострий інтерес до зорового сприйняття світу, що визначило розквіт живопису та інших форм просторового мистецтва. Тому саме митці найближче до вирішення світоглядних проблем. Епоха італійського Відродження має яскраво виражений мистецький характер – видатні живописці і скульптори

Донателло (1386-1466), Боттічеллі (1445-1510), Леонардо да Вінчі (1452-1519), Мікеланджело Буонарроті (1475-1564), Рафаель. Санті (1483-1520)¹.

Але є ще одна тенденція розвитку ренесансної культури – відчуття трагізму людського існування. Його причини в складній взаємодії спадщини античності і християнства, що призвело до роздвоєння особистості. Кров людей вже отруєна християнською свідомістю гріховності цього світу і християнською жагою спокути. Великі митці епохи одержимі ідеєю створення іншого життя, прориву в трансцендентний світ. Відродженець, відчуваючи в собі сили, як творці, ставив завдання, завідомо нездійсненні у світі мистецтва. Опора митців на досягнення епохи античності та їх устремління до вищого світу, відкритого Христом, не збігаються. Це призводить до глибокої відродженської туги, до трагічного світосприйняття. Трагізм світосприйняття посилювався тим, що епоха Відродження збіглася в Італії з періодом жорстоких міжусобиць і воєн. А гуманісти, прославлені на весь світ, були змушені служити тиранам.

Але гуманістична культура Відродження була виключно елітарною. Вона була доступна лише освіченим людям і залишалася чужою для широких мас, свідомість яких продовжувала перебувати в полоні середньовічного світу свідомості. Зерна, посіяні гуманістичною культурою Відродження, проросли пізніше, вже в Новий час. Водночас зміни в побуті, зумовлені переходом від феодальних до товарно-грошових відносин, торкнулися всього європейського суспільства. Здобуття людиною внутрішньої свободи призвело до руйнування суворої аскетичної моралі Середньовіччя. Наслідком цього стало загальне падіння моралі, яке торкнулося не тільки мирян, а й духовенство.

Католицька церква, що володіла величезними багатствами і небувалою владою над країнами Західної Європи, прийшла до кінця в XV ст. У надзвичайно сумній ситуації. Жодна інша церква не стикалася з такою

¹ Basic principles of Renaissance culture. August 1, 2017. URL: <https://scmillhills.com/basic-principles-of-renaissance-culture/>

небезпечною спокусою, як майже необмежена світська влада. Абсолютне панування в усіх сферах життя, абсолютна монополія влади призвели до внутрішнього виродження і морального розкладання.

Проповідуючи бідність і смирення, церква непристойно збагатилася, наживаючись буквально на всьому. Вищі чини католицької церкви жили в нечуваній розкоші, віддавшись розгулу галасливого світського життя, дуже далекого від християнського ідеалу. Навіть папа аж ніяк не був взірцем чесноти. Вищі церковні посади продавалися і купувалися. Монастирі, які були місцем чистого духовного покаяння, смирення і служіння Богу, перетворилися на вертеп розпусти і пороку. Власне, католицька церква з центром у Римі повернулася до вихідної точки протистояння первісного християнства повністю зіпсованій і корумпованій столиці Римської імперії часів Калігули.

2.2. Порівняння соціокультурних умов Італії та Північної Європи

Епоха Відродження кардинально змінила Європу, починаючи з кінця XIII століття. За цей час багато творів мистецтва, науки, філософії створили нову систему цінностей у суспільстві. Це поширилося по всій Європі протягом наступних кількох століть.

Кожна частина Європи зазнала власних унікальних змін через різницю в культурах, але історики виділяють два основних рухи Відродження в Італії та Північній Європі.

Хоча ці дві епохи Відродження мають деякі спільні риси, вони також мають чіткі відмінності¹.

Епоха Відродження почалася в Італії наприкінці 13 століття і тривала до 1600-х років. Цей період ознаменував собою перехід від середньовіччя до ранньомодерної Європи.

¹ Comparing the Italian and Northern Renaissance. URL: <https://www.studentsofhistory.com/comparing-the-northern-talian-renaissance>.

Італійський Ренесанс був сильно зосереджений на вищому класі з вишуканими витворами мистецтва, які замовляли заможні родини та організації.

Мистецтво було зосереджено на грецькій та римській міфології та мало релігійні теми. Італією керували міста-держави, що вплинуло на поширення епохи Відродження.

Північне Відродження відбулося в Північній Європі та областях за межами Італії. До 1450 р. італійське Відродження мало вплив. Після 1450 р. такі ідеї, як гуманізм, почали поширюватися Європою та призвели до рухів Відродження в Німеччині, Франції, Англії, Нідерландах і Польщі¹.

Багато країн імпортували італійське мистецтво, яке також допомогло розпочати ренесанс у Північній Європі. Мистецтво Північного Відродження було зосереджено на повсякденному селянському житті та цінувало простий благочестивий спосіб життя.

Північне Відродження було безпосередньо пов'язане з протестантською Реформацією, що характеризувалося постійними конфліктами з Римо-католицькою церквою. У Північній Європі були більш централізовані країни, які не створювали стільки заможних класів купців, які замовляли мистецтво.

В обох епохах Відродження мистецтво створювало імітацію природи через емоційну насиченість і часто включало релігійні декорації та теми.

Сила освіти та індивідуалізм були основоположними переконаннями обох рухів. Завдяки культивуванню знань класики італійське та північне Відродження назавжди вплинули на Європу та історію.

Зрозуміло, що Ренесанс найкраще запам'ятався своєю спадщиною в Італії, важливо зазначити, що цей рух не обмежувався Італією; навпаки, інші частини Європи процвітали в цю епоху. В епоху, яку сьогодні називають Північним Відродженням, країни та регіони пережили не менш величний

¹ Comparing the Italian and Northern Renaissance. URL: <https://www.studentsofhistory.com/comparing-the-northern-talian-renaissance>.

науковий і культурний розквіт. Але що таке Північне Відродження? Що ще важливіше, чим він відрізняється від епохи Відродження в Італії? У цьому есе простежуються подібності та відмінності між цими двома напрямками в контексті мистецтва. Окрім очевидної різниці в географічному охопленні, італійське Відродження та Північне Відродження відрізнялися підходом їхніх митців до мистецтва, предметами та темами, які вони висвітлювали, і художніми техніками, які вони використовували¹.

Розуміння подібності та відмінностей між мистецтвом італійського Відродження та Північного Відродження природно починається з відстеження географічного охоплення цих двох рухів. Італійське Відродження, як сам термін, вказує на те, що воно відбувалося в основному на Італійському півострові. У той час Італія не була єдиною державою, якою вона є сьогодні, а натомість була набором незалежних міст-держав. Серед найвидатніших з них були Флоренція, Мілан, Венеція, Рим, Піза та Неаполь та інші («Відродження»). Флоренцію часто вважають батьківщиною епохи Відродження. З іншого боку, Північне Відродження переважно відбувалося в регіонах на північ від Альп. До них належали такі країни, як Франція, Бельгія та Нідерланди, Німеччина та Англія («Північне Відродження»).

Одна з головних відмінностей між Північним Відродженням та італійським Відродженням стосується підходів до мистецтва художників. У той час як митці в Італії прагнули використовувати принципи, які визначали естетику класичної античності, митці на півночі зосереджувалися на вдосконаленні деталей і досягненні реалізму. Слід зазначити, що одним із каталізаторів, які зробили можливим Відродження, було повторне відкриття письмових творів класичної античності, головним чином цивілізацій Греції та Риму, які були значною мірою втрачені протягом Середньовіччя. Ці твори досліджували принципи, які, як вважалося, надають творам краси. Такі

¹ Comparison and Contrast Essay Sample: Italian Renaissance and Northern Renaissance. URL: <https://www.customessayemeister.com/essay/comparison-and-contrast-essay-sample-italian-renaissance-and-northern-renaissance>.

принципи включали ідеї щодо порядку, балансу та симетрії, пропорції та математичний підхід до дизайну.

Відкриття творів мистецтва греків і римлян також надихнуло італійських художників. Намагаючись вивчити та наслідувати ці твори та твори, італійські майстри створили твори мистецтва, які характеризуються такими інноваціями, як лінійна перспектива, об'єм і точніша анатомія (Бамбах, 2002). Чудовим прикладом, звичайно, є величні картини Мікеланджело в Сикстинській капелі у Ватикані¹. З іншого боку, художники Північного Відродження інновували підходи до мистецтва Середньовіччя. Це призвело до того, що акцент було зосереджено на підвищенні реалістичності та деталізації. Твори Північного Відродження були відомі своїми високореалістичними деталями, прикладом яких є «Зняття з хреста» Рогіра ван дер Вейдена².

Крім підходів до мистецтва, ще одна суттєва відмінність між італійським Відродженням і Північним Відродженням стосується сюжетів і тем художніх творів. Оскільки італійці надихалися класичною античністю, багато їхніх робіт зображували сцени з класичної міфології. Прикладами таких творів є такі твори, як «Венера Урбінська» Тиціана та «Народження Венери» Сандро Боттічеллі. З іншого боку, сюжети в Північному Відродженні включали більше побутових і світських сцен. Коли низькі країни, включаючи частини сучасної Бельгії та Нідерландів, відокремилися від католицької церкви та розширили свою економіку, заможні купці стали важливими покровителями мистецтва. Результатом цього стало те, що багато творів мистецтва містили більше побутових і світських сюжетів і тем³, як-от знаменитий портрет Арнольфіні Яна ван Ейка. У Нідерландах також виникла

¹ Barris Roann. "The Early Renaissance in Northern Europe: Sacred and Secular Space." Radford University, <https://www.radford.edu/rbarris/art216upd2012/northern%20renaissance%2015th%20century.html>. Accessed 14 January 2021.

² Jones Susan. "Jan van Eyck (ca. 1390-1441)." Metropolitan Museum of Art, https://www.metmuseum.org/toah/hd/eyck/hd_eyck.htm. Accessed 14 January 2021.

³ Ainsworth Maryan W. "Early Netherlandish Painting." Metropolitan Museum of Art, https://www.metmuseum.org/toah/hd/enet/hd_enet.htm. Accessed 14 January 2021.

широка традиція портретування, оскільки заможні громадяни замовляли все більше і більше робіт у таких художників.

Ще одна важлива відмінність між Північним Відродженням та італійським Відродженням полягає в типі технік і засобів, які використовували художники. В Італії основними техніками, якими користувалися художники, була темпера. Темпера була технікою, яка передбачала диспергування пігментів у водорозчинних рідинах. Ця техніка широко використовувалася в середні віки і продовжувала використовуватися навіть у 15 столітті. З іншого боку, північні художники розробили досить нову на той час техніку використання олії в картинах. На відміну від темпер, яка швидко висихала і не дозволяла художникам легко змінювати свої роботи, олійний живопис висихав повільно, що давало художникам більше можливостей для внесення змін у свої роботи¹.

Хоча існують відмінності між Ренесансом в Італії та Ренесансом в інших частинах Європи, варто зазначити, що кожен рух мав багато областей, що перетиналися, і обидва глибоко вплинули на європейське суспільство та історію самого світу. Жодне есе чи дослідницька стаття ніколи не зможе повністю відповісти на питання про те, який вплив мала епоха Відродження на західний світ. Зрештою, Ренесанс був не лише мистецтвом чи архітектурою; також йшлося про епоху Великих відкриттів, яка дала можливість європейцям встановити зв'язки з новими народами та культурами; це також було про літературний розквіт, який породив такі твори, як «Макбет» і «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра. Зрештою, чи то на Півночі, чи то в Італії, розквіт культури та науки в цей період залишив тривалий відбиток на перебігу історії людства, який можна відчувати навіть донині.

¹ Comparison and Contrast Essay Sample: Italian Renaissance and Northern Renaissance. URL: <https://www.customessayemeister.com/essay/comparison-and-contrast-essay-sample-italian-renaissance-and-northern-renaissance>.

2.3. Аналіз основних рис і характеристик Італійського ренесансу

Вважається, що італійське Відродження тривало з середини 1300-х до середини 1500-х років. Ця епоха мала багато трансформацій і важливих досягнень. Ключові події епохи наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Ключові події епохи Італійського ренесансу

Дата	Опис події
1300-ті роки	Гуманізм стає провідною філософією, виводячи світ із Середньовіччя
1397	Засновано банк «Медічі».
1450	Винайдено друкарський верстат Гутенберга
1492	Христофор Колумб починає свою подорож через Атлантику
1494	Банк Медічі падає
1512 рік	Мікеланджело завершує стелю Сикстинської капели

Після падіння Риму західний світ занурився в символічну темряву. Ця епоха між падінням Риму та епохою Відродження називається Середньовіччям (можливо, ви раніше чули, що цей час називають Темними віками). Знову і знову світ занепадав чумою, голодом і війнами, а західний світ мало просунувся в мистецтві, культурі, математиці та філософії. Середньовіччя закінчилося в середині 1500-х років¹.

Зерна італійського Відродження почали проростати в містах-державих Італії. Кожне місто-держава мало свою індивідуальність, і часто вони конкурували з іншими містами-державами. Флоренція вважається батьківщиною італійського Відродження, але Венеція та Папська держава також були дуже впливовими в цей час. Іншими містами-державами були Мілан і Неаполь.

¹ Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>

Міста-держави були незалежними містами, які керували певною ділянкою землі або територією. Кожне місто-держава мало свою форму правління, економіку та культуру.

Під час італійського Відродження було багато мистецьких, наукових і культурних досягнень, які стали розуміти як відродження або поживлення інтелектуальної думки та культури. Художники та мислителі епохи Відродження відновили багато аспектів Стародавньої Греції та Риму в суспільстві, наприклад оцінку мистецтва, філософії та культури. Це повторне виникнення називають гуманізмом.

Гуманізм — широка філософська течія, очолювана інтересом до текстів Стародавньої Греції та Риму; гуманісти твердо вірять в індивідуалізм і силу людства.

Петрарка був одним із перших гуманістів, який проаналізував давньогрецькі та римські тексти і вважав, що ці цивілізації повинні бути основним джерелом знань. Він був категоричним, що Відродження є відходом від попередньої епохи, яку він назвав «темними віками».

У 1545 р. Йоганнес Гутенберг удосконалив свій друкарський верстат, що дало можливість друкованим текстам циркулювати з небаченою швидкістю. Першою книгою, надрукованою друкарським верстатом, була Біблія Гутенберга, і хоча більшість книг залишалися в цій тенденції з релігійним друком, тисячі друкарень, які були створені по всій Європі, також друкували латинську та грецьку класику. Книги також друкували народними мовами (а не латинською, яку розуміли небагато), що означає, що звичайна людина могла б зрозуміти й витлумачити значення тексту для себе. Друкарський верстат дозволив ідеям, які процвітали в італійських містах-державах, поширитися в інші частини Європи.

Італійське Відродження змінило майже всі аспекти життя. Гуманізм призвів до підвищеного інтересу до різноманітних досліджень, а його світський погляд на суспільство та акцент на творінні призвів до багатьох досягнень. Найпомітніші характерні зміни спостерігалися у філософії,

економіці, мистецтві та культурі. Це здається окремими сферами, але вони часто впливали одна на одну та черпали те саме гуманістичне натхнення.

В епоху Відродження давньогрецькі та римські філософи були знову відкриті. Вчені змахнули пил із стародавніх текстів і почали самостійно перекладати та тлумачити їхні значення, а не покладатися на опубліковану інтерпретацію¹.

Під час італійського Відродження також відбувся зсув від релігійних цінностей до світських. На відміну від тих, хто жив у середньовіччі, які були схильні розглядати своє життя на Землі як щось, з чим потрібно покінчити перед тим, як померти на небі, багато хто почав сприймати ідею, що цим життям слід насолоджуватися в повній мірі, а не розглядати його як менш важливим, ніж потойбічне життя. Прийняття цієї ідеї, яку називають секуляризмом, призвело до зростання мистецьких пошуків і ширшого ставлення до життя.

У цьому випадку секуляризм відноситься до інтересу (мистецького, освітнього чи наукового) до світу людей; це також може стосуватися ідеї про те, що між церквою та державою має бути відокремлення.

Люди в епоху Відродження також вважали освіту критично важливою. Освіта вважалася гуманістичною, оскільки вона також допомагала людині стати всебічнішою особистістю. Жінок також заохочували шукати освіту в межах обмежень.

Гуманізм тісніше пов'язаний з ідеєю «гуманітарних наук» як міждисциплінарного дослідження, а не з людством.

В економіці епохи Відродження відбулося загальне зростання торгівлі. Середньовічна практика феодалізму, за якої селяни обробляли землю знаті, була в основному залишена, і суспільство побачило зростання купецького класу.

¹ Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>

Людина, яка була частиною купецького стану, отримувала гроші від торгівлі, а не від землі.

Цей рух до того, щоб торгівля стала центром економіки, характерний для майже всієї Європи, але з точки зору італійського Відродження, є одна родина, про яку вам потрібно знати: родина Медічі.

Сім'я Медічі, розташована у місті-державі Флоренція, заснувала власний банк (називається «Банк Медічі») і створила нову банківську систему. Відділення банку Медічі працювали по всій Європі, розширивши свою торгову мережу до таких великих міст, як Лондон і Женева. Їхній контроль над банківською системою дозволив їм стати підпільними правителями Флоренції та дозволив їм впливати на світ політики.

Родина Медічі була впливовою не тільки в банківській сфері, але й поширила свій вплив на мистецтво та релігійну сферу. Банк Медічі став банком папства, що дозволило їм бути наближеними до Папи та релігійних рішень. Їх також вважають одними із засновників традиції меценатства¹.

Меценат або хтось, хто надає патронат, — це заможна особа чи група, яка підтримувала окремих митців.

Лоренцо Медічі, можливо, більш відомий своїм внеском у світ мистецтва через меценатство, ніж своєю економічною політикою. Лоренцо Медічі був відомий тим, що підтримував творчість як Леонардо да Вінчі, так і Мікеланджело.

Художники, скульптори та архітектори досягли розквіту в епоху Відродження. Подібно до філософів, митці також надихалися стародавніми греками та римлянами та перебували під впливом тих самих ідей. В епоху Відродження художники почали вважати свої твори мистецтва своїми. Це був відхід від середньовічного стандарту, який залишав митців анонімними, оскільки основна увага була спрямована на Бога та релігію. Це було пов'язано з ідеєю індивідуалізму.

¹ Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>

Індивідуалізм означає ідею, що люди повинні відзначати та вимагати вчинків або досягнень.

Італійський Ренесанс Пантеон у Римі, Італія, є прикладом архітектури італійського Відродження, натхненної стародавніми римлянами¹.

Хоча наука та математика сьогодні можуть розглядатися як дуже різні галузі дослідження, мистецтво Відродження насправді було тісно переплетене з багатьма сучасними математичними та науковими відкриттями. Як художники, так і вчені брали участь у розтині, намагаючись поглибити свої знання про анатомію людини, що доповнювало їхні наукові знання про внутрішню роботу людського тіла та дозволяло художникам точніше зображати людське тіло у своїх роботах.

Один із найвідоміших художників Леонардо да Вінчі був художником італійського Відродження. Його зазвичай називають оригінальною «людиною Відродження». Його творчість віддавала перевагу більш реалістичному стилю, що також свідчить про перехід до Високого Відродження. Стил Високого Відродження включає в себе та освоєні техніки, які були створені на початку епохи Відродження.

Високе Відродження вважається періодом між 1490 і 1530 роками та має такі художні прийоми, як використання глибини; визначається творчістю «великої трійки»: Леонардо да Вінчі, Мікеланджело та Рафаеля.

Італійське Відродження Однією з найвідоміших картин Леонардо да Вінчі є «Темна вечеря».

Митці також змогли зосередитися на своєму мистецтві завдяки меценатам, які підтримували їхню роботу. Митцям платили не лише заможні особи, а й церкви, підприємства і навіть Папа Римський. Насправді Високе Відродження в основному фінансувалося серією пап, які називаються «папами Відродження», маючи на увазі Олександра VI, Юлія II і Лева X.

¹ Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>

Як згадувалося раніше, ідеї Відродження почали поширюватися в європейському світі завдяки друкарському верстату. Це дозволило іншим регіонам, таким як Північна Італія, інтерпретувати нові ідеї та включити їх у своє власне суспільство.

Оскільки італійське Відродження сповільнилося, Північне Відродження набрало швидкість. Північне Відродження поєднували ідеї італійського Відродження (гуманізм, секуляризм та індивідуалізм) з їхнім інтересом до реформування церкви¹.

Італійський Ренесанс був зацікавлений у використанні цих філософій у мистецтві та науці, тоді як Північне Відродження використовувало ці філософії для проведення реформ у церкві. Деякі з цих ідей згодом надихнуть елементи протестантської революції.

Основною відмінністю між філософією італійського Відродження та Північного Відродження було застосування гуманізму. В епоху Північного Відродження провідною філософією був християнський гуманізм.

Італійське Відродження вивело світ із Середньовіччя і стало відомим як час розквіту художників, винахідників, вчених і торговців. Однак, незважаючи на те, що їхні ідеї почалися у Флоренції, Італія, вони були занадто великими, щоб залишитися. На початку 15 століття вони почали поширюватися в інших місцях Європи, і підйом епохи Відродження в Північній Італії та інших європейських країнах зрештою призвів до занепаду італійського Відродження.

Існує кілька причин, чому італійське Відродження завершилося. Одне з найбільших відволікань було через Атлантику – Христофор Колумб відплив у 1492 році та відкрив Епоху досліджень. Наприкінці епохи Відродження

¹ Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>

Європа почала дивитися через Атлантику на Новий Світ і потенційні релігійні та економічні можливості, які на неї чекали¹.

Головною відмінністю між італійським Відродженням і Північним Відродженням було їхнє ставлення до релігії. Північне Відродження мало наголос на класичних ідеалах і більше на реформуванні церкви.

Епоху Відродження зазвичай називають «відродженням» інтелектуальних пошуків, коли Європа вийшла з Середньовіччя.

Італійське Відродження вплинуло на всі сфери життя, включаючи мистецтво, музику, економіку та філософію.

Багато творів італійського Відродження зазнали сильного впливу давньогрецьких і римських текстів і творів мистецтва.

Ідеали та цілі Північного Відродження щодо реформування Церкви призвели до протестантська Реформація.

Італійське Відродження було «відродженням» класичних цінностей у мистецтві, літературі та філософії. Це був період художнього розвитку західного мистецтва, який охоплював відродження натуралізму в мистецтві Джотто наприкінці 13 століття до виразних форм маньєризму в мистецтві Мікеланджело на початку 16 століття. Його вплив поширився по всій Європі та породив культурні та наукові ідеї, які сформували художню думку протягом наступних п'ятисот років.

У 14 столітті багато італійців вважали, що варварські культури темного та раннього середньовіччя відкинули високі художні стандарти, встановлені стародавніми римлянами та греками. Тому, щоб відновити ці втрачені ідеали, мистецтву необхідно було повернутися, щоб знайти новий шлях до прогресу. Цей пошук призвів до відродження певних художніх принципів класичної епохи, які були об'єднані з сучасними ідеями, щоб сформувати ключові елементи мистецтва італійського Відродження. Серед найважливіших з них були:

¹ ITALIAN RENAISSANCE ART. URL: https://www.artfactory.com/art_appreciation/art_movements/italian-renaissance/italian-renaissance-art.html

Натуралізм : пошук досконалості форми, натхненний натуралізмом класичної скульптури.

Гуманізм : вплив філософії класичного гуманізму, який виявляється в поступовому переході від релігійної до світської тематики мистецтва.

Перспективне малювання : розвиток перспективного малювання як стандартного засобу організації просторової глибини зображення.

Нові медіа та техніки : Розвиток нових медіа та технік, які були важливими для досягнення більшого натуралізму в мистецтві.

Розвиток мистецтва італійського Відродження можна розділити на чотири чіткі етапи - Проторенесанс, Раннє Відродження, Високе Відродження та Венеціанське Відродження.

Раннє Відродження в основному асоціюється з містом Флоренція як місцем народження руху та як його головним центром художніх інновацій. Мистецтво раннього Відродження вносить більший ступінь натуралізму, роблячи акцент на спостережливому малюнку людської фігури. Він також встановлює точнішу просторову організацію фігур, будівель і пейзажів завдяки винаходу перспективного малюнка.

уманістична тематика, заснована на вивченні класичної міфології, разом із портретом і пейзажем стала прийнятною темою для мистецтва в епоху Раннього Відродження. Це означає відхід від виняткової позиції релігійного мистецтва.

Деякі художники, наприклад Мазаччо, Фра Анджеліко і П'єро делла Франческа, пішли по стопах Джотто, збільшивши ступінь натуралізму в живописі в рамках традиційних тем християнського мистецтва. Інші, такі як Паоло Уччелло та Сандро Боттічеллі, просували ті самі естетичні ідеали, використовуючи світські сюжети для відображення історичних і класичних інтересів своїх багатих покровителів.

Основні художники, пов'язані з Раннім Відродженням¹:

Мазаччо (1401-28) -Флоренція

Донателло (1386-1466) - Флоренція

Фра Анджеліко (1387-1455) - Флоренція

Пауло Уччелло (1397-1475) -Флоренція

Фра Філіппо Ліппі (бл.1406-69) - Флоренція

П'єро делла Франческа (1416-92) - Умбрія

Андреа Мантенья (1430-1506) - Падуя, Мантуя

Сандро Боттічеллі (1445-1510) - Флоренція, Рим

П'єтро Перуджіно (1450-1523) - Умбрія

Епоха Високого Відродження переїхала до Риму, який став культурною столицею руху під щедрим патронатом послідовних пап. Джорджо Вазарі пише про цей період (який він називає «третьою манерою») як про найвищий пік мистецького досягнення, коли мистецтво Відродження досягло неперевершеного рівня величі. Деякі окремі художники та їхні меценати також отримали визнання для своїх місцевих регіонів у Центральній Італії завдяки створенню значних творів мистецтва.

Шлях до реалізму в мистецтві досяг свого піку в шістнадцятому столітті з Леонардо, Мікеланджело та Рафаелем, які досягли класичних ідеалів, яких художники прагнули з часів Проторенесансу. Загальний характер цього мистецтва був класичним та інтелектуальним у своїй концепції, зосереджуючись на ідеях, пов'язаних із структурою, формою, пропорціями та розташуванням фігур у формально збалансованій композиції.

Незважаючи на те, що ці три великі майстри стали уособленням мистецтва Високого Відродження, кожен пропонує унікальний характер у своєму мистецтві, який відображає їхню особистість:

Напружена спостережливість, винахідливість і психологічні прозріння Леонардо.

¹ ITALIAN RENAISSANCE ART. URL:
https://www.artfactory.com/art_appreciation/art_movements/italian-renaissance/italian-renaissance-art.html

Витончені пропорції, гармонія і атмосфера в картинах Рафаеля.

Героїчна сила і форма людської фігури у Мікеланджело.

Основні художники, пов'язані з Високим Відродженням¹:

Леонардо да Вінчі (1452 -1519) - Флоренція, Мілан, Франція

Мікеланджело Буонарроті (1475-1564) - Флоренція, Рим

Рафаелло Санціо (1483-1520) - Умбрія, Рим

Фра Бартоломео (1472-1517) - Флоренція

Доссо Доссі (бл.1474/79-1542) - Феррара

Андреа дель Сарто (1486-1530) – Флоренція

Антоніо Аллегрі Корреджо (1489-1534) – Парма

Венеціанське Відродження породило інший характер мистецтва з сильнішим акцентом на кольорі, візерунку та атмосфері.

У 15 столітті Венеція була найпроцвітаючим містом Італії завдяки своєму вигідному розташуванню на Адріатичному морі для торгівлі з величезною Візантійською імперією на Сході. Це був космополітичний порт, який торгував деревиною, екзотичними прянощами, розкішним мереживом і шовком, ісламською порцеляною та виробами з металу, а також барвистими мінералами та барвниками. Місто було побудоване на групі невеликих островів, розділених каналами, чиї мерехтливі відблиски освітлюють територію особливою якістю світла. Це своєрідне поєднання економічних, культурних і топографічних умов надихає картини з більш яскравим використанням кольорів.

У той час як художники з Флоренції та Риму були більше стурбовані використанням раціональних елементів лінії, форми та форми для створення впорядкованого бачення, яке відображало б їхнє класичне мислення, венеціанські художники більш природним чином залучалися до чуттєво заряджених елементів кольору та світла для створення атмосферного відображення їхнього світу.

¹ ITALIAN RENAISSANCE ART. URL:
https://www.artfactory.com/art_appreciation/art_movements/italian-renaissance/italian-renaissance-art.html

Художником, відповідальним за перетворення живопису у Венеції, був Джованні Белліні. Він експериментував із новою технікою олійного живопису, щоб створити сяючі зображення, атмосфера яких моделювалася сяючими кольорами та делікатними тонами. Його приголомшливі пейзажі вважаються одними з найвидатніших в історії мистецтва.

Джорджоне (Джорджо Барбареллі) і Тиціан (Тіціано Вечеллі), обидва учні Белліні, взяли мантию свого майстра, розвиваючи атмосферні та виразні якості олійних фарб. Коли Белліні помер, Тиціан став вищим майстром Венеціанського Відродження, відзначившись у кожному жанрі завдяки стилю спонтанної роботи пензлем у своїх пізніших картинах, що звільнило техніку живопису для майбутніх поколінь художників.

Останнім майстром венеціанського Відродження був Тінторетто (Якопо Робусті). Його невагомі фігури, кутові перспективи, драматичне освітлення та енергійна робота пензля створюють унікальне особисте бачення його об'єктів, які, хоча свого часу критикували за неортодоксальну техніку, сьогодні цінуються за їх індивідуальність і свободу вираження.

Основні художники, пов'язані з венеціанським Відродженням¹:

Джованні Белліні (1430-1516) – Венеція

Джорджоне (1476-1510) - Венеція

Тиціан (1487-1576) - Венеція, Рим

Тінторетто (1518-94) - Венеція.

Італійський Ренесанс був «відродженням» класичних цінностей у мистецтві, що вплинуло на мистецьку думку протягом наступних п'ятисот років.

Ключовими елементами, які сформували мистецтво італійського Відродження, були натуралізм, класичний гуманізм, перспективний малюнок і розвиток олійного живопису.

¹ ITALIAN RENAISSANCE ART. URL: https://www.artfactory.com/art_appreciation/art_movements/italian-renaissance/italian-renaissance-art.html

Основними техніками живопису в мистецтві італійського Відродження були фреска для великих настінних розписів і темпера для менших панно, які пізніше були витіснені більшою універсальністю олійних фарб .

Чотири основні етапи італійського Відродження були Прото Відродження, Раннє Відродження, Високе Відродження та Венеціанське Відродження.

Проторенесансом називається перехідний період в італійському мистецтві, коли візантійське мистецтво почало занепадати та розвивався більш натуралістичний стиль.

Раннє Відродження привнесло перспективний малюнок і більший натуралізм в малюнку людської фігури.

Високе Відродження досягло класичних ідеалів, яких митці прагнули з часів Проторенесансу.

Венеціанське Відродження породило більш барвистий атмосферний стиль живопису, який відображав яскравий культурний характер регіону.

2.4.Визначення основних особливостей Північного Відродження

У той час як купці, вчені та дипломати переміщалися між різними дворами та торговими центрами по всій Європі, так само розвивалися італійські ідеї, що ґрунтуються на відродженні класичної античності, відомої як Відродження. Ці ідеї включали важливість конкретного історичного контексту та лінійного підходу до вивчення історії, критичне вивчення текстів і мови в їх оригінальній формі та оригінальному значенні, чесноту активного життя, центральну роль людського досвіду та емоцій та освітня програма, заснована на вільних мистецтвах. Він також включав нові стилі в мистецтві, які підкреслювали ідеальні пропорції та включали лінійну перспективу, надаючи глибини двовимірним просторам. Поширюючись на

північ з Італії, ці ідеї були адаптовані до різних контекстів і місцевих традицій¹.

Епоха Відродження швидко прижилася в Богемії, де знать будувала вілли в італійському стилі, а богемські королі використовували для своїх будівельних проектів італійських художників і архітекторів. У Празі замок і собор були прикрашені в стилі ренесансу. Польща претендувала на гуманістичні школи і стала центром культури Відродження у Східній Європі. В Угорщині також була процвітаюча гуманістична культура, очолювана особами, які отримали освіту в школах відомих італійських гуманістів, таких як Гуаріно Веронезе у Феррарі. У Нідерландах — сукупності світських і церковних князівств у сучасних Нідерландах, Бельгії та Люксембурзі — італійські ідеї та моделі конкурували з мистецькими та інтелектуальними рухами, які спочатку були рідними для регіону.

Заможні купці в Нідерландах замовляли витвори мистецтва у місцевих художників, як і італійці. Найвідоміші художники регіону — Ян ван Ейк (бл. 1395-1441), Рогір ван дер Вейден (бл. 1399-1464) і Ганс Мемлінг (1430/5-1494) — створили глибину у своїх картинах маслом на дереві, або полотно, зображуючи предмети домашнього вжитку в деталях, у тому числі предмети, вироблені в регіоні, такі як важкі та фактурні драпірування та інший текстиль.

У деяких аспектах, наприклад у музиці, Нідерланди лідирували. Італійський гуманізм з його зосередженістю на освіті, однак, пустив коріння в Нідерландах, міста яких мали ті ж проблеми, що й італійці. Мабуть, найвідоміший гуманіст кінця п'ятнадцятого та початку шістнадцятого століття Еразм Роттердамський (1466–1536) вів коло листування серед інтелектуалів, до якого входили італійські вчені-гуманісти, а також англійські та французькі гуманісти.

¹ The Northern Renaissance. The Saylor Foundation. URL: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST302-8.3.1-Northern-Renaissance-FINAL.pdf>.

В Англії італійці, які тимчасово проживали там, запровадили гуманізм у п'ятнадцятому столітті. Вони знайшли шляхетних покровителів і надихнули ранніх англійських гуманістів Вільяма Гросіна та Джона Колета поїхати до Італії для навчання. Гроцин започаткував вивчення грецької мови в Оксфорді, а Колет, декан собору Святого Павла, заснував середню школу за класичною програмою італійських гуманістичних шкіл.

У Франції єдність Франциска I (правління 1515-1547), яку приніс до свого королівства, дозволила французьким ученим на ранніх стадіях познайомитися з гуманістичними тенденціями при папському дворі в Авіньйоні, щоб знайти вираження в нових школах, таких як Collège de France, заснований Франциском I.

У п'ятнадцятому столітті гуманістичні дослідження, особливо історія та риторика, знайшли свій шлях до навчальної програми в університеті в Парижі. Серед ранніх гуманістичних кіл у Франції були священик Жак Лефевр д'Етапль, який написав коментарі до Аристотеля та Євангелія та поєднав гуманістичні цінності з християнською традицією, і юрист Гійом Бюде, який написав коментарі до римського цивільного права та добре володів грецькою мовою. Обидва чоловіки були кореспондентами Erasmus¹.

Демонструвати свої знання та пошану до класичної літератури та мотивів, однак, не обмежувалося чоловіками. Сестра Франциска I, а пізніше королева Наварри, Маргарита Ангулемська (1492-1549), була відома своєю вченістю, залишивши після себе поему *Heptaméron* (Сім днів).

Структура централізованої монархії пропонувала більшій кількості жінок можливість вивчати гуманітарні дослідження. Поетеса Луїза Лабе (бл. 1520-1566), поетеси мати і донька Мадлен (1520-1557) і Катрін (1550-1587) де Рош і Елісенна де Кренне (пом. 1552) приєдналися до Маргарити як приклади жіночої освіченості.

¹ The Northern Renaissance. The Saylor Foundation. URL: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST302-8.3.1-Northern-Renaissance-FINAL.pdf>.

В Англії Маргарет Мор Роупер (1505-1544), дочка гуманіста Томаса Мора, була широко відома своєю вченістю, особливо знаннями грецької та латини. Її батько, юрист і державний діяч Томас Мор (1478-1535), був кореспондентом і другом Еразма. Томас Лінакре (бл. 1460-1524), який переклав грецького письменника-медика Галена, і державний діяч сер Томас Еліот (1490-1546), який прописав класичну освіту для ідеального правителя у своїй Книзі під назвою Губернатор (1531), були сучасники Море.

У Німеччині ранні гуманісти Рудольф Агрікола (1442/3-1485), Йоганн Ройхлін (1455-1522) і Конрад Цельтіс (1459-1508) написали латинські вірші, склали історії, а Ройхлін випустив християнський словник єврейської мови¹.

Однак друге покоління німецьких гуманістів не змогло уникнути хвилі протестантської Реформації. Філіп Меланхтон, близький соратник Мартіна Лютера, заснував школи з твердим класичним підґрунтям і релігійною освітою. Школи, засновані на гуманістичній програмі з додатковим релігійним навчанням, також можна знайти в таких протестантських містах, як Страсбург.

В Англії також гуманісти були по обидва боки розколу Генріха VIII з Римо-католицькою церквою, а Томас Мор був найвідомішим католицьким мучеником у цій суперечці. Переклад Біблії на народну мову за короля Якова I був гуманістичною діяльністю, і цю роботу виконували ті, хто був навчений гуманістичній текстовій критиці.

У Скандинавії гуманізм і протестантська Реформація прийшли разом, причому освітня ініціатива гуманізму підтримувала ключове місце релігійної освіти в лютеранській доктрині. У поколінні після Лютера французький гуманіст Жан Кальвін використав свою освіту в галузі права та вільних мистецтв, щоб принести власну версію релігійної реформи до Женеви, вплинувши на продовження реформи в Англії та у Франції також.

¹ The Northern Renaissance. The Saylor Foundation. URL: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/10/HIST302-8.3.1-Northern-Renaissance-FINAL.pdf>.

РОЗДІЛ 3

МИСТЕЦТВО ТА МЕЦЕНАТСТВО: ВПЛИВ ТА ОБМІН МІЖ ІТАЛІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ ЄВРОПОЮ

3.1. Вплив італійської мистецької традиції

Сьогодні ми часто зосереджуємося на митці, який створив твір мистецтва, в епоху Відродження головною силою, що стоїть за створенням твору, вважався меценат — особа або група людей, які платять за зображення. Ми часто забуваємо, що протягом більшої частини історії художники не просто створювали мистецтво заради мистецтва. Інформація про меценатів відкриває вікно у складний процес виробництва мистецтва та архітектури. Меценати часто диктували вартість, матеріали, розмір, розташування та тематику творів мистецтва.

Знання про меценатство також демонструє різні способи, якими люди використовували мистецтво для передачі ідей про себе, як популяризувалися стилі чи теми та як сприяли кар'єрі художників. Меценати були набагато сильнішими в соціальному та економічному плані, ніж митці, які їх обслуговували. Твір мистецтва вважався відображенням статусу мецената, і велика частина заслуги за винахідливість або майстерність, з якою був створений об'єкт мистецтва, віддавалася кмітливому меценату, який добре наймав роботу. Проте соціальний статус і репутація художника також могли виграти від підтримки могутнього мецената.

Уважніше вивчення термінології допомагає зрозуміти, як розуміли меценатство в епоху Відродження. Англійський термін «патрон» походить від латинського слова *patronus*, що означає захисник клієнтів або утриманців, зокрема вільновідпущеників. Термін *patronus*, у свою чергу, пов'язаний із *pater*, що означає батько. Подібно до батька родини чи захисника утриманців, меценат відповідав за задум і реалізацію твору мистецтва. Відношення

меценатства до мистецтва й архітектури до уявлень про батьківство відображає патріархальний лад ренесансного суспільства. Як одного разу зазначив багатий флорентійський банкір Джованні Ручеллаї: «Люди мають дві ролі в житті: продовжувати рід і будувати»¹. Подібно до того, як чоловіки мали основну соціальну та політичну владу, ставлення до мистецького меценатства також сприймало його як чоловіче заняття.

Так, на замовлення флорентійського банкіра Джованні Ручеллаї був створений фасад Санта-Марія-Новелла, Флоренція, 1470 р. (Додаток П).

Джованні Ручеллаї, головний покровитель мистецтва та архітектури у Флоренції п'ятнадцятого століття, заплатив Леону Баттіста Альберті за будівництво Палаццо Ручеллаї та фасаду Санта-Марія-Новелла, обидва значні та надзвичайно дорогі заходи. У своїх особистих мемуарах він розповідає про свої мотиви для цих та інших комісій, зазначаючи, що «Все вищезгадане давало і приносить мені найбільше задоволення та насолоду, тому що частково вони служать честі Бога, а також честі міста та пам'ять про себе»².

Окрім принесення честі своїй вірі, місту та собі, покровительство мистецтву було також веселим. Заробляти та витратити гроші було добре, особливо їх витрати. Як продовжує Ручеллаї, «я справді вважаю, що навіть приємніше витратити, ніж заробляти...»³.

Хоча і чоловіки, і жінки замовляли мистецтво, вартість і публічний характер ринку мистецтва означали, що більшість жінок не були в соціальному чи фінансовому становищі, щоб виступати в ролі меценатів. Чоловіки не тільки замовляли набагато більше мистецтва, ніж жінки, але також вони, як правило, замовляли мистецтво, яке було дорожчим, як-от скульптура та архітектура, і більш сміливим за темою, як-от міфологічні

¹ Джованні Ручеллаї, *Giovanni Rucellai ed il suo Zibaldone*, ed. Алессандро Пероса. 2 томи (Лондон: Інститут Варбурга, Лондонський університет, 1960), 2:13.

² *Giovanni Rucellai, Giovanni Rucellai ed il suo Zibaldone*, ed. Алессандро Пероса. 2 томи (Лондон: Інститут Варбурга, Лондонський університет, 1960), 1:121

³ *Rucellai, Zibaldone*, 1:121

сцени та оголена натура. Хоча закони, що стосуються фінансової незалежності жінок, відрізнялися в Європі, переважна більшість жінок мали обмежені кошти для вільного замовлення творів мистецтва.

Так, на кошти меценатів було створено полотно Марс і Венера (або Парнас), 1497 р. (Додаток Р).

Навіть жінки на вершині соціальної ієрархії, як-от маркіза Мантуї Ізабелла д'Есте, яка була однією з найплідніших жінок-покровителів епохи Відродження, отримували набагато менші суми, ніж їхні колеги-чоловіки. За кількома винятками жіноче покровительство, відповідно до їх переважно домашніх і материнських ролей у суспільстві, часто обмежувалося релігійним живописом і образами, які прославляли їхніх чоловіків і синів.

Щоб вивчати меценатство, ми маємо розглянути ширший контекст створення мистецтва. Економіка, політика, соціальні та культурні формування та психологія — усі ці галузі (серед іншого) дають нам зрозуміти, чому люди найняли художників для створення певних типів зображень і структур. Щоб вивчити ці варіанти, ми розглядаємо два основні типи доказів: письмові та візуальні. Письмові документи можуть включати договори, листи, щоденникові записи та описи. Візуальна документація включає портрети дарувальників (зображення, на яких присутні риси патрона), написи, герби та інші зображення, які представляють сім'ю чи громаду особи чи людей, які платять.

Відоме «Осадження» Рогіра ван дер Вейдена (Додаток С), намальоване для гільдії лучників Левена для публічної обстановки, містить мініатюрні арбалети у верхніх кутах композиції як прямий натяк на меценатів. Це включення допомагає нам зрозуміти численні мотиви для замовлення цієї роботи — вона мала на меті як віддати честь Богу, так і вшанувати пам'ять тих, хто заплатив за неї.

«Святий Матвій» Гіберті та «Покладення» ван дер Вейдена є публічними творами мистецтва, створеними на замовлення груп меценатів.

Ми можемо приблизно розділити ренесансне меценатство на дві основні категорії:

- публічне: хоча межі між публічним і приватним були рухливими, загалом публічний витвір мистецтва призначався для показу поза домом широкій громадській аудиторії. Це включає мистецтво в церквах, міських площах і громадських будівлях, а також зображення, як-от гравюри, які поширювалися кількома тиражами.
- приватне: «Приватне» мистецтво мало аудиторію і зазвичай демонструвалося вдома. Звичайно, деякі будинки були більш приватними, ніж інші. Будинок багатого купця чи правителя міг слугувати (як сьогодні це робить Білий дім США) напівпублічним місцем, де велися справи та охоплювалася ширша аудиторія.

Обговорені вище твори також є прикладами релігійних образів. Існує два основних види мистецтва Відродження, за які можна заплатити:

- релігійні: це включає зображення для публічного та приватного використання, які стосуються певної віри. Християнство було домінуючою вірою в Європі в епоху Відродження.
- світські: це означає нерелігійні зображення та включає портрети, сцени з історії чи літератури та міфологічні сюжети.

Звичайно, як і різниця між державним і приватним, між релігійним і світським було багато збігів. Хорошим прикладом є похоронні або меморіальні зображення: портрет (світський) покійного може бути розміщений у пам'ятнику надгробку, який включає Богородицю та Немовля Христа (релігійний), а також форми та фігури, запозичені з античного (світського) мистецтва. Наприклад, гробниця Мікеланджело для папи Юлія II (Додаток Т) (завершена у 1545 році) містить повний портрет померлого та численних релігійних діячів, усі вони розміщені в скульптурному каркасі, запозиченому у стародавніх римських саркофагів і будівель.

Хоча всі меценати епохи Відродження користувалися певним багатством і соціальними привілеями, меценатство могло бути особистим чи колективним завданням. І «Святого Матвія», і «Покладення» замовили групи людей, які були членами могутніх гільдій або корпоративних організацій, які домінували в суспільному житті Відродження. Інші типи меценатів включали правителів, дворян, членів духовенства, купців, братства, черниць і ченців. Для нас важливо пам'ятати про ці різні типи патронажу, оскільки вони допомагають нам зрозуміти мотивацію мецената, а також можливі функції самого твору мистецтва.

3.2. Роль торгівлі та культурного обміну

Занепад феодалізму і піднесення міст впливали один на одного; наприклад, попит на предмети розкоші призвів до збільшення торгівлі, що призвело до того, що велика кількість торговців стала багатшою, яка, у свою чергу, вимагала більше предметів розкоші.

Італійські торгові шляхи, що охоплювали Середземне море та за його межами, також були головними джерелами культури та знань. Відновлення втрачених грецьких текстів, які були збережені арабськими вченими, після завоювання центрів Візантії хрестоносцями пожвавило середньовічну філософію в епоху Відродження 12 століття. Крім того, візантійські вчені мігрували до Італії під час та після османського завоювання Візантії між 12-м і 15-м століттями, і вони відіграли важливу роль у започаткуванні нових лінгвістичних досліджень епохи Відродження в новостворених академіях у Флоренції та Венеції. Вчені-гуманісти шукали стародавні рукописи в монастирських бібліотеках і знайшли Тацита та інших латинських авторів. Повторне відкриття Вітрувія означало, що архітектурні принципи Античності можна було спостерігати ще раз, і художники Відродження були

заохочені, в атмосфері гуманістичного оптимізму, перевершити досягнення Стародавніх, як Аеллес, про якого вони читали¹.

В італійській політиці в епоху Відродження домінував зростаючий купецький клас, особливо одна родина, дім Медічі, чия влада у Флоренції була майже абсолютною.

Північна та Центральна Італія стала процвітаючою в пізньому Середньовіччі через зростання міжнародної торгівлі та зростання купецького класу, який зрештою отримав майже повний контроль над урядами італійських міст-держав.

Популярним поясненням італійського Відродження є теза про те, що першочерговим поштовхом раннього Відродження була тривала серія війн між Флоренцією та Міланом, за допомогою яких провідні діячі Флоренції згуртували людей, представивши війну як війну між вільною республікою і деспотична монархія.

Будинок Медічі — італійська банківська родина, політична династія, а згодом королівський дім у Флоренції, які були головними спонсорами мистецтва й архітектури раннього та високого Відродження.

До пізнього середньовіччя (приблизно з 1300 року) Лаціум, колишнє серце Римської імперії, і південна Італія були загалом біднішими, ніж північ. Рим був містом із стародавніми руїнами, а Папська держава мала слабе управління та була вразливою до зовнішнього втручання, як-от Франція, а пізніше Іспанія. Папство було ображене, коли на півдні Франції було створено Авіньйонське папство під тиском короля Франції Філіпа Красивого. На півдні Сицилія деякий час перебувала під іноземним пануванням арабів, а потім норманів. Сицилія процвітала протягом 150 років під час Сицилійського емірату, а потім протягом двох століть під час Нормандського

¹ Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

королівства та Королівства Гогенштауфенів, але занепала до пізнього Середньовіччя¹.

Навпаки, Північна та Центральна Італія стали набагато більш процвітаючими, і було підраховано, що регіон був одним з найбагатших у Європі. Новий меркантильний правлячий клас, який здобув своє становище завдяки фінансовій майстерності, пристосував до своїх цілей феодальну аристократичну модель, яка домінувала в Європі в Середньовіччі. Особливістю Високого Середньовіччя в Північній Італії було зростання міських комун, які вийшли з-під контролю єпископів і місцевих графів. У більшій частині регіону земельна знать була біднішою за міських патріархів у грошовій економіці високого середньовіччя, інфляційне зростання якої призвело до зубожіння аристократів-землевласників. Зростання торгівлі в епоху раннього Відродження посилило ці характеристики.

Ця зміна також дала купцям майже повний контроль над урядами італійських міст-держав, знову посиливши торгівлю. Одним із найважливіших ефектів цього політичного контролю була безпека. Ті, хто надзвичайно розбагатів у феодальній державі, постійно ризикували зіткнутися з монархією та отримати конфіскацію їхніх земель, як це сталося з Жаком Кером у Франції. Північні штати також зберігали багато середньовічних законів, які серйозно перешкоджали торгівлі, наприклад закони проти лихварства та заборони на торгівлю з нехристиянами. У містах-державах Італії ці закони були скасовані або переписані².

У XIV столітті відбулася низка катастроф, які спричинили рецесію європейської економіки, включаючи Столітню війну, Чорну смерть і численні голоди. Саме в цей період нестабільності жили автори епохи Відродження, такі як Данте та Петрарка, і перші зрушення в мистецтві Відродження можна було побачити, особливо в реалізмі Джотто. Як це не

¹ Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

² Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

парадоксально, але деякі з цих катастроф сприяли встановленню епохи Відродження. Чорна смерть знищила третину населення Європи. Дефіцит робочої сили, що виник у результаті цього, збільшив заробітну плату, і, отже, зменшене населення стало набагато багатшим і краще нагодованим, і, що важливо, мало більше надлишку грошей, щоб витратити на предмети розкоші. Коли на початку 15 століття захворюваність на чуму почала знижуватися, спустошене населення Європи знову почало зростати. Новий попит на продукти та послуги також допоміг створити зростаючий клас банкірів, торговців і кваліфікованих ремісників.

Північна Італія та верхня частина Центральної Італії були розділені на низку ворогуючих міст-держав, наймогутнішими з яких були Мілан, Флоренція, Піза, Сієна, Генуя, Феррара, Мантуя, Верона та Венеція. Високосередньовічна Північна Італія була ще більше розділена довготривалою битвою за панування між силами папства та Священної Римської імперії; кожне місто приєдналося до тієї чи іншої фракції, але внутрішньо було розділене між двома ворогуючими сторонами, гвельфами та гібелінами. Війна між державами була звичайною справою, але вторгнення з-за меж Італії обмежувалося періодичними вилазками імператорів Священної Римської імперії. На цьому тлі розвивалася політика епохи Відродження. Починаючи з 13 століття, коли армії стали складатися переважно з найманців, процвітаючі міста-держави могли виставляти значні сили, незважаючи на низьку кількість населення. Протягом XV століття наймогутніші міста-держави анексували своїх менших сусідів. Флоренція взяла Пізу в 1406 році, Венеція захопила Падую і Верону, а Міланське герцогство анексувало ряд прилеглих областей, включаючи Павію і Парму¹.

Популярним поясненням італійського Відродження є теза, вперше висунута істориком Гансом Бароном, що основним поштовхом до раннього Відродження була тривала серія воєн між Флоренцією та Міланом. До кінця

¹ Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

14 століття Мілан став централізованою монархією під контролем родини Вісконті. Джангалеаццо Вісконті, який правив містом з 1378 по 1402 рік, був відомий як своєю жорстокістю, так і своїми здібностями, і почав будувати імперію в Північній Італії. Він розпочав довгу серію воєн, коли Мілан неухильно завойовував сусідні держави та перемагав різні коаліції на чолі з Флоренцією, які марно намагалися зупинити наступ. Кульмінацією цього стала облога Флоренції в 1402 році, коли здавалося, що місто було приречене на падіння, перш ніж Джангалеаццо раптово помер, а його імперія розвалилася.

Теза Барона припускає, що під час цих довгих воєн провідні діячі Флоренції згуртовували людей, представляючи війну як війну між вільною республікою та деспотичною монархією, між ідеалами Грецької та Римської республік та ідеалами Римської імперії та середньовічних королівств. Для Барона найважливішою фігурою в створенні цієї ідеології був Леонардо Бруні. Цей період кризи у Флоренції був періодом, коли досягали зрілості найвпливовіші діячі раннього Відродження, такі як Гіберті, Донателло, Мазоліно та Брунеллескі. Прищеплені цією республіканською ідеологією, вони згодом почали відстоювати республіканські ідеї, які мали величезний вплив на епоху Відродження.

Будинок Медічі — італійська банківська родина, політична династія, а згодом королівський дім, який вперше почав набирати популярність під керівництвом Козімо Медічі у Флорентійській республіці в першій половині 15 століття. Сім'я виникла в регіоні Муджелло в тосканській сільській місцевості, поступово зростаючи, поки вони не змогли фінансувати банк Медічі. Банк був найбільшим у Європі протягом 15 століття, що допомогло Медічі отримати політичну владу у Флоренції, хоча офіційно вони залишалися громадянами, а не монархами. Найбільшими досягненнями Медічі були спонсори мистецтва та архітектури, головним чином мистецтва

та архітектури раннього та високого Відродження. Медичі відповідали за більшість флорентійського мистецтва під час свого правління¹.

Їхнє багатство та вплив спочатку походили від торгівлі текстилем під керівництвом гільдії *Arte della Lana*. Як і інші родини синьйор, вони домінували в уряді свого міста, вони змогли підпорядкувати Флоренцію владі своєї родини та створили середовище, де могли процвітати мистецтво та гуманізм. Вони разом з іншими родинами Італії, такими як Вісконті та Сфорца з Мілана, Есте з Феррари та Гонзага з Мантуї, сприяли та надихали народження італійського Відродження. Сім'я Медічі була пов'язана з більшістю інших елітних сімей того часу через шлюби за розрахунком, партнерства або роботу, тому сім'я займала центральне місце в соціальній мережі. Кілька сімей мали систематичний доступ до решти елітних родин лише через Медічі, можливо, подібно до банківських відносин.

Банк Медічі був однією з найуспішніших і найшанованіших установ Європи. Є деякі оцінки, що родина Медічі певний час була найбагатшою родиною в Європі. З цієї бази вони отримали політичну владу спочатку у Флоренції, а згодом у ширшій Італії та Європі. Помітним внеском у професію бухгалтера стало вдосконалення системи головної книги шляхом розробки системи подвійного бухгалтерського обліку для відстеження кредитів і дебетів. Сім'я Медічі була однією з перших компаній, які використовували цю систему.

Козімо ді Джованні де Медічі був першим із політичної династії Медічі та мав величезну політичну владу у Флоренції. Незважаючи на його вплив, його влада не була абсолютною; Законодавчі ради Флоренції часом чинили опір його пропозиціям, чого, наприклад, не допустив би Вісконті з Мілана. Протягом усього свого життя він завжди був *primus inter pares*, або першим серед рівних. Його влада над Флоренцією походила з його багатства, яке він використовував для контролю голосів. Оскільки Флоренція пишалася своєю

¹ Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

«демократією», Медічі вдавав, що не має політичних амбіцій, і не часто займав державні посади. Еней Сільвій, єпископ Сієни, а пізніше Папа Пій II, сказав про нього: «Політичні питання вирішуються в домі [Козімо]. Людина, яку він обирає, обіймає посаду... Саме він вирішує мир і війну... Він король у всьому, крім імені»¹.

На початку епохи Відродження Середземне море було головною ареною міжнародної торгівлі. Венеція домінувала в торгівлі в регіоні завдяки своєму потужному торговому флоту та стратегічному розташуванню. Венеціанці контролювали потік предметів розкоші та прянощів між Азією та Європою.

На початку 1400-х років Османська імперія розширилася на захід, і Венеція втратила життєво важливі бази у східному Середземномор'ї. Потім наприкінці 1400-х років португальці відкрили морський шлях до Азії, пропливши навколо Африки. Це порушило монополію італійців на прибуткову торгівлю прянощами. Іспанія, Франція, Англія та Нідерланди незабаром пішли за Португалією у відкритті закордонних ринків в Азії. У 1500-х роках купці почали розвивати торговельні шляхи через Атлантичний океан для постачання колоній, які оселялися в Америці. Це сприяло занепаду Венеції, Генуї та інших середземноморських портів².

Протягом середньовіччя велика кількість торгівлі в Європі відбувалася на регіональних ярмарках, таких як ті, що проводилися в Нідерландах і регіоні Шампань у Франції. До епохи Відродження багато ярмарків зникли, а деякі з тих, що збереглися, почали спеціалізуватися на певних товарах чи послугах. Наприклад, ярмарок у Ліоні, Франція, був зосереджений на міжнародному обміні грошей. Тим часом багато міст епохи Відродження стали центрами торгівлі та банківської справи, що зменшило потребу в

¹ Italy During the Renaissance. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-boundless-worldhistory/chapter/italy-during-the-renaissance/>

² Economy And Trade. URL: <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/economy-and-trade>.

ярмарках як місці купівлі та продажу товарів. У Нідерландах місцеві ярмарки занепали, коли Антверпен став комерційним центром.

У Європі торгували різноманітними товарами, кожна країна була відома певними продуктами. Незважаючи на загальний спад торгівлі в Італії після 1500 року, вона все ще була основним джерелом образотворчого мистецтва та ремесел, таких як живопис, різьба по дереву, скульптура, срібні та золоті предмети, скляні вироби та шовк. У 1400-х роках іспанці процвітали завдяки торгівлі такими ремеслами, як обробка шкіри та металообробка. Іспанія також виробляла оливкову олію, вино, фрукти та зерно. Однак іспанське сільське господарство, яке залежало від праці маврів, сильно постраждало, коли маврів було вигнано з країни в 1492 році¹.

Англія експортувала сиру вовну і конкурувала з Нідерландами на ринку вовняних тканин. Франція продавала в Англію та Іспанію зерно та лляні тканини, а вино та фрукти — в Англію, Нідерланди та Швейцарію. Нідерланди, відомі своїми тканинними виробами, розвинули важливу банківську галузь наприкінці 1500-х і 1600-х років.

Між 1550 і 1650 роками Північна Європа замінила Італію як центр економічної активності континенту. Зростання міст Амстердам і Лондон протягом цього періоду відображає цю зміну. У 1500 році в Амстердамі, під владою Іспанії, було близько 11 000 жителів. Після вигнання іспанців через 78 років економіка та населення міста швидко зростали. У 1600 році в Амстердамі проживало 50 000 жителів, а в 1650 році – 150 000. Він став одним із найважливіших комерційних центрів Північної Європи. Лондон пережив таке ж вибухове зростання. Місто зі 100 000 мешканців у 1500 році, Лондон подвоївся у 1600 році та знову подвоївся до 1650 року. На той час у ньому проживало 400 000 мешканців і було найбільшим містом у Західній Європі.

¹ Economy And Trade. URL: <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/economy-and-trade>.

Розширення торговельних мереж призвело до зростання міст, посилення соціального розшарування, появи купецьких станів.

Розширення торговельних мереж, особливо в середні віки та епоху Відродження, мало глибокий вплив на міські соціальні структури. У міру розширення торгових шляхів міста зростали в розмірах і значенні. Це зростання відбулося не лише з точки зору населення, а й з точки зору економічної та політичної влади. Міста стали центрами економічної діяльності, приваблювали купців, ремісників та інших професіоналів. Це призвело до розвитку нових соціальних класів, зокрема купецького класу, який отримав значні багатства та вплив завдяки торгівлі.

Зростання міст вело також до посилення соціального розшарування. Оскільки торгівля принесла багатство, вона також принесла нерівність. Багаті купці й ремісники жили в величних будинках, а бідняки жили в тісноті, антисанітарії. Цей різкий контраст умов життя призводив до соціальної напруги та конфліктів. Однак це також призвело до розвитку систем соціального забезпечення, оскільки часто очікувалося, що заможні будуть сприяти добробуту бідних¹.

Розширення торгових мереж також призвело до культурного обміну та поширення ідей. Це мало значний вплив на міські соціальні структури. Наприклад, поширення релігійних ідей часто призводило до створення в містах релігійних інституцій, які відігравали значну роль у формуванні соціальних норм і цінностей. Так само поширення наукових і філософських ідей призвело до заснування університетів та інших навчальних закладів, які відіграли вирішальну роль у формуванні інтелектуального життя міст.

Отже, розширення торгових мереж мало глибокий вплив на міські соціальні структури. Це призвело до зростання міст, появи нових соціальних

¹ How did the expansion of trade networks affect urban social structures? URL: <https://www.tutorchase.com/answers/ib/history/how-did-the-expansion-of-trade-networks-affect-urban-social-structures>.

класів, посилення соціального розшарування, поширення ідей. Ці зміни мали тривалий вплив на соціальне, економічне та культурне життя міст.

3.3.Перенесення ідей та мистецтва через меценатство

Стародавній римський світ (який безмежно захоплювала більшу частину Європи епохи Відродження) також був мотивацією для меценатства. Ліберальні витрати на мистецтво й архітектуру давньоримських патрициїв прославлялися в античній літературі й збереглися — навіть у фрагментарній формі — щоб засліпити очі глядачів Відродження. Римський імператор Август, який так знаменито сказав, що він знайшов Рим містом із цегли та перетворив його на місто з мармуру, забезпечив найкращий шляхетний зразок меценатства.

Замовлення твору мистецтва часто означало надання детальних вказівок художнику, навіть те, що включити до роботи, і це допомагало меценатам формувати свою ідентичність. Хоча особистість флорентійського сидяча Бронзіно в «Портреті молодого людини» невідома, художник показує його впевнено стоїть у центрі композиції, дивлячись на нас, одягнений у дорогий чорний атлас, з розрізаними рукавами та гюльфік із золотими наконечниками. Він тримає пальці між сторінками поетичної книги, яка лежить на столі, вирізаному гротескними обличчями. Книга і стіл, безсумнівно, мали передати вишуканість і вченість людини, тоді як його одяг і пряма постава демонстрували його багатство і благородство¹.

Епоха Відродження також була часом, коли все більш заможні купці середнього класу та інші прагнули підвищити своє суспільне визнання і почали замовляти портрети, як ми бачимо в подвійних портретах, таких як «Портрет Арнольфіні» Яна ван Ейка, на якому зображено італійського купця Джованні де Ніколао ді Арнольфіні з його дружиною в Брюгге (на території

¹ Why commission artwork during the renaissance? by DR. LAUREN KILROY-EWBANK and DR. HEATHER GRAHAM. URL: <https://smarthistory.org/renaissance-patrons/>.

сучасної Бельгії) (Додаток Ф). «Портрет картузіанця» Петруса Крістуса показує зростаючу популярність релігійних діячів, на портретах яких сидять священнослужителі, ченці та черниці, багато з яких, ймовірно, були зроблені на честь вступу заможних людей до релігійних орденів.

На фресці сімнадцятого століття художника Оттавіо Ванніні зображено художника Мікеланджело, який дарує могутньому флорентійцю Лоренцо Прекрасному Медічі скульптуру фавна. Лоренцо сидить у центрі зображення, обличчям до нього, як лінійка, а Мікеланджело стоїть осторонь, шанобливо вклоняючись йому. Хоча сьогодні ім'я Мікеланджело більш відоме, на фресці покровитель Медічі показаний важливішим за художника.

Плата за щось розкішне та монументальне, наприклад, Сант-Андреа в Мантуї (збудований на замовлення Лудовіко Гонзаги, правителя італійського міста-держави Мантуя та побудований Альберті) або Ескоріал (збудований на замовлення Філіпа II, короля Іспанії, за межами Мадрида).), була потужною заявою про багатство та статус мецената. Філіп II брав активну участь у плануванні величезного комплексу, який став Ескоріалом (монастир, палац і церква). Комплекс був побудований у строгому, класичному стилі, який мав на меті продемонструвати імператорську владу Філіпа, дивлячись на давньоримські архітектурні форми.

Деякі меценати платили за мистецтво, щоб воно служило ширшій меті, можливо, щоб задовольнити релігійні чи релігійні потреби, як це робив Ізенхаймський вітгар для людей, які страждають від болісної хвороби ерготизму. Інші замовляли мистецтво, щоб спокутувати гріхи патрона за такі речі, як лихварство , чого бажав Йодокус Відж, коли він заплатив велику суму грошей за Гентський вітгар .

Замовлення творів мистецтва також допомогло надихнути громадянську відповідальність або продемонструвати, що члени певної громади належним чином виконували свої обов'язки. Scuola Grande di San Giovanni Evangelista , одне з багатьох венеціанських релігійних братств, заплатило Джентиле Белліні за зображення процесії реліквії Істинного

Хреста через площу Сан-Марко. Це доручення підкреслює важливість чудодійного об'єкта, а також громадянський обов'язок громадян міста, які зображені на передньому плані картини, а члени Скуоли несуть балдахін над реліквією¹.

Меценати часто включали себе в картини та скульптури, щоб нагадати глядачам про те, хто заплатив за твір мистецтва, а також показати себе учасниками оповіді. Ми називаємо це «портретами донорів». Наприклад, на «Діві радників» Луїса Далмау зображена Діва Марія на троні, яка тримає немовля Ісуса в оточенні святих у розкішному готичному інтер'єрі. На колінах перед святими біля трону стоять п'ятеро чоловіків, усі з яких були членами міської ради Барселони (Casa de la Ciutat), які заплатили Далмау за створення картини, щоб повісити її в каплиці в палаці ради. Портрет руйнує священний і світський час, розміщуючи чоловіків як тих, хто постійно шанує Марію та демонструє свою побожність усім, хто спостерігає за картиною.

Навіть у випадках, коли покровителі не були відкрито зображені на творах мистецтва, митцям іноді наказували включати геральдичні символи, візуальні каламбури чи інші мотиви, щоб натякати на покровителя. Герб заможної родини Мендоза лежить над головним входом до Палацу дель Інфантадо (у Гвадалахарі, Іспанія) серед декоративних елементів у стилі платереско та рекламує всіх перехожих, які заплатили за вражаючий палац і жили в ньому.

Меценати також встановлюють моду на стиль і тематику. Імпорт художників і творів мистецтва з далеких країн може продемонструвати свою витонченість і представити нові стилі, техніки та теми місцевій аудиторії. Художники та мистецтво багато подорожували в цей період, і обміни по Європі та за її межами були звичними. Через багатство та гламур придворної культури Північної Європи для заможної еліти Італії та Іспанії було модно імпортувати нідерландське мистецтво та художників. Королева Ізабель

¹ Why commission artwork during the renaissance? by DR. LAUREN KILROY-EWBANK and DR. HEATHER GRAHAM. URL: <https://smarthistory.org/renaissance-patrons/>.

Кастильська, чий батько віддавав перевагу фламандським живописцям, таким як Рогір ван дер Вейден, мала при дворі низку художників, у тому числі Хуана де Фландеса, Мішеля Сітгова та Жіля де Сіло, щоб створювати розкішні роботи, які говорили про її могутність. і пишність¹.

Подібним чином Томасо Портінарі, який працював у банку Медічі в Брюгге, найняв північного художника Гуго ван дер Госа, щоб намалювати масивний вівтар Різдва для його рідного міста Флоренції, Італія. Виставлений у лікарняній церкві Санта-Марія-Нуова в 1483 році, він викликав фурор. Італійські художники, захоплені досягненнями північного майстра, швидко відреагували на побачене. Портінарі не лише продемонстрував свою власну космополітичну витонченість, він також допоміг сформуванню напрямок флорентійського мистецтва, представивши цей вражаючий образ місцевим художникам.

Мистецтво повідомляло думки про меценатів. Статус, багатство, соціальна та релігійна ідентичність — усе це відбивалося на картинах, гравюрах, скульптурах і будівлях. Водночас кар'єри митців формувались за допомогою могутніх меценатів. Подібним чином мистецькі стилі з'явилися або розвинулися в результаті того, що меценати найняли художників або купували твори мистецтва та транспортували їх у нові місця. Історію мистецтва формували не лише митці, а й меценати, чий вибір у спонсорстві визначав, яке мистецтво було створено, хто його створив, хто його бачив і з чого створено мистецтво. До сучасної епохи історії, які розповідалися в мистецтві, були історіями, які відображали інтереси багатих і могутніх, небагатьох привілейованих верств населення — переважно чоловіків, — які були в стані протегувати мистецтву. Одним словом, патронаж мав значення.

¹ Why commission artwork during the renaissance? by DR. LAUREN KILROY-EWBANK and DR. HEATHER GRAHAM. URL: <https://smarthistory.org/renaissance-patrons/>.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки проведеного дослідження, варто зробити певні висновки. Дефініція «Відродження» найчастіше відноситься до європейської культури, що охоплює 14-16 століття. Це конкретне використання не тільки охоплює видатні досягнення європейської культури протягом останніх двох століть, але також являє собою важливий поворотний пункт в історії західної культури — завершення середньовіччя та початок сучасної ери.

Після падіння Риму західний світ занурився в символічну темряву. Зерна італійського Відродження почали проростати в містах-державих Італії. Кожне місто-держава мало свою індивідуальність, і часто вони конкурували з іншими містами-державами. Флоренція вважається батьківщиною італійського Відродження, але Венеція та Папська держава також були дуже впливовими в цей час. Іншими містами-державами були Мілан і Неаполь.

Можна виділити такі основні риси культури Відродження: особливе ставлення до античності – відродження античних пам'яток мистецтва та античної філософії, модифікація середньовічної християнської традиції, антропоцентризм, гуманізм, індивідуалізм.

Епоха Відродження включала інтелектуальний рух, відомий як гуманізм. Серед багатьох своїх принципів гуманізм пропагував ідею про те, що люди знаходяться в центрі власного всесвіту і повинні охоплювати людські досягнення в освіті, класичному мистецтві, літературі та науці. У рамках цієї філософії вчені, автори, політичні лідери та інші прагнули відродити вивчення грецьких і латинських класиків.

Італійське Відродження змінило майже всі аспекти життя. Гуманізм призвів до підвищеного інтересу до різноманітних досліджень, а його світський погляд на суспільство та акцент на творінні призвів до багатьох досягнень. Найпомітніші характерні зміни спостерігалися у філософії, економіці, мистецтві та культурі. Це здається окремими сферами, але вони часто впливали одна на одну та черпали те саме гуманістичне натхнення.

З розвитком Відродження європейська література приблизно пройшла три етапи: ранній, середній і пізній. Європейська література 14 — початку 15 століття являє собою раннє Відродження і є визначним періодом в італійській літературі. Європейську літературу, що охоплює другу половину XV століття до першої половини XVI століття, називають літературою середини Відродження. У другій половині 16 століття, Іспанія та Англія пережили вершину успіху в гуманістичній літературі. Найважливішими письменниками цього періоду в Англії були письменники «Талановитого університету»: наприклад, Спенсер, творчість якого призвела до формування національної драми в Англії та проклала шлях до появи Шекспіра.

З появою друкарства вперше книги стали настільки дешевими, що багато людей змогли їх купити. Спочатку друкарі виготовляли переважно релігійні твори. Незабаром вони почали надавати книги з інших тем, наприклад путівники та медичні посібники. Доступність книг для читання для людей загалом значно зросла завдяки друку. Раніше можливість взагалі щось читати була досить обмеженою. Прості люди часто мали для читання лише церковні дошки оголошень. Друкарський верстат пропонував усілякі нові та захоплюючі можливості, такі як інформативні брошури, путівники, збірки віршів, романтичні романи, історії мистецтва та архітектури, кулінарні та лікарські рецепти, карти, плакати, карикатури та ноти.

В італійській політиці в епоху Відродження домінував зростаючий купецький клас, особливо одна родина, дім Медічі, чия влада у Флоренції була майже абсолютною. Будинок Медічі — італійська банківська родина, політична династія, а згодом королівський дім, який вперше почав набирати популярність під керівництвом Козімо Медічі у Флорентійській республіці в першій половині 15 століття. Їхнє багатство та вплив спочатку походили від торгівлі текстилем під керівництвом гільдії *Arte della Lana*. Як і інші родини синьйор, вони домінували в уряді свого міста, вони змогли підпорядкувати Флоренцію владі своєї родини та створили середовище, де могли процвітати мистецтво та гуманізм.

Протягом більшої частини історії художники не просто створювали мистецтво заради мистецтва. Інформація про меценатів відкриває вікно у складний процес виробництва мистецтва та архітектури. Меценати часто диктували вартість, матеріали, розмір, розташування та тематику творів мистецтва. Замовлення твору мистецтва часто означало надання детальних вказівок художнику, навіть те, що включити до роботи, і це допомагало меценатам формувати свою ідентичність. Деякі меценати платили за мистецтво, щоб воно служило ширшій меті, можливо, щоб задовольнити релігійні чи релігійні потреби. Замовлення творів мистецтва також допомогло надихнути громадянську відповідальність або продемонструвати, що члени певної громади належним чином виконували свої обов'язки. Меценати часто включали себе в картини та скульптури, щоб нагадати глядачам про те, хто заплатив за твір мистецтва, а також показати себе учасниками оповіді. Меценати також встановлюють моду на стиль і тематику.

Епоха Відродження кардинально змінила Європу. За цей час багато творів мистецтва, науки, філософії створили нову систему цінностей у суспільстві. Це поширилося по всій Європі протягом наступних кількох століть. Італійський Ренесанс був сильно зосереджений на вищому класі з вишуканими витворами мистецтва, які замовляли заможні родини та організації. Північне Відродження було безпосередньо пов'язане з протестантською Реформацією, що характеризувалося постійними конфліктами з Римо-католицькою церквою. У Північній Європі були більш централізовані країни, які не створювали стільки заможних класів купців, які замовляли мистецтво. Прикладом є Нідерланди.

Історично Нідерланди охоплювали географічні території Нідерландів, Бельгії, Люксембургу та ринків Північно-Східної Франції. Цей регіон Північної Європи розташований на південному узбережжі Північного моря, зручно розташований у регіоні з виходом до Середньої Європи на річці Рейн. Таке положення на узбережжі, що призводить до доступу до моря та

континентальних водних шляхів, призвів до монополізації торгівлі в регіоні протягом сотень років. Таке розташування біля узбережжя та головна транспортна артерія сприяли розвитку культури незалежної торгівлі, яка розвивалася в регіоні протягом століть.

Мистецтво Нідерландів 15-16 століття свідчить про розвиток гуморальної теорії та маньєристського стилю живопису, якого немає в сучасному італійському мистецтві. А найбільша колекція мистецтва з цього регіону знаходиться в Берліні, Німеччина, в Gemäldegalerie. Музей містить понад 1500 картин, серед яких картини XIII-XIX століття. Їх колекція мистецтва з Нідерландів тягнеться з 15 до 17 століття. Ця колекція має додаткову перевагу в тому, що її акуратно впорядковано за регіоном і датою, що дозволяє легко порівнювати картини схожої області та вікової групи. Крім того, колекція впорядкована за територією та хронологією. У Galerie легко побачити мінливий стиль мистецтва в колекції.

У Скандинавії гуманізм і протестантська Реформація прийшли разом, причому освітня ініціатива гуманізму підтримувала ключове місце релігійної освіти в лютеранській доктрині. У покоління після Лютера французький гуманіст Жан Кальвін використав свою освіту в галузі права та вільних мистецтв, щоб принести власну версію релігійної реформи до Женеві, вплинувши на продовження реформи в Англії та у Франції також.

І Ренесанс, і Реформація народилися з усвідомлення того, що «старий» середньовічний порядок більше не є стійким, а наукові відкриття та технологічні інновації були одними з елементів, які показали, наскільки неадекватними були старі структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ainsworth Maryan W. Early Netherlandish Painting. Metropolitan Museum of Art, URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/enet/hd_enet.htm. Accessed 14 January 2021.
2. Aristotle. The Basic Works of Aristotle, Edited by Richard McKeon. New York: The Modern Library, 2001.
3. Bambach Carmen. Anatomy in the Renaissance. Metropolitan Museum of Art, https://www.metmuseum.org/toah/hd/anat/hd_anat.htm. Accessed 14 January 2021.
4. Barris Roann. The Early Renaissance in Northern Europe: Sacred and Secular Space. Radford University, URL: <https://www.radford.edu/rbarris/art216upd2012/northern%20renaissance%2015th%20century.html>. Accessed 14 January 2021.
5. Basic principles of Renaissance culture. August 1, 2017. URL: <https://scmillhills.com/basic-principles-of-renaissance-culture/>
6. Britton, Piers D. G. “The Signs of Faces: Leonardo on Physiognomic Science and the ‘Four Universal States of Man.’” Renaissance Studies 16, no. 2 (2002): 143-162. Accessed March 5th , 2014, <http://dx.doi.org/10.1111/1477-4658.t01-1-00009>.
7. Cadden, Joan. Meanings of Sex Differences in the Middle Ages: Medicine, Science, and Culture. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
8. Cartwrightby Mark. The Printing Revolution in Renaissance Europe. 02 November 2020. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1632/the-printing-revolution-in-renaissance-europe/>
9. Chen D. F. (2010). Value of European literature in the perspective of New Historical. Journal of Jiamusi Vocational Institute. 04: 4-5.
10. Chen Y, & Zhang H. Y. (2014). An analysis of the characteristics of literary works during the European

11. Comparing the Italian and Northern Renaissance. URL: <https://www.studentsofhistory.com/comparing-the-northern-talian-renaissance>.
12. Comparison and Contrast Essay Sample: Italian Renaissance and Northern Renaissance. URL: <https://www.customessaymeister.com/essay/comparison-and-contrast-essay-sample-italian-renaissance-and-northern-renaissance>.
13. Copson A. (2015). What is humanism? The Wiley Blackwell handbook of humanism, 1-33.
14. Curtius E. R. (2013). European literature and the Latin middle ages. In European Literature and the Latin Middle Ages. Princeton University Press.
15. Economy And Trade. URL: <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/economy-and-trade>.
16. Folkerts, Suzan. "Reading the Bible Lessons at Home: Holy Writ and Lay Readers in the Low Countries." Church History & Religious Culture 93, no. 2 (2013) : 217-237.
17. Giovanni Rucellai, Giovanni Rucellai ed il suo Zibaldone , ed. Алессандро Пероса. 2 томи (Лондон: Інститут Варбурга, Лондонський університет, 1960), 1:121.
18. Hallam H. (1847). Introduction to the literature of Europe in the fifteenth, sixteenth and seventeenth centuries.
19. Han J. M. (2021). A distinctive history of European literature. Contemporary Comparative Literature. 02: 267-273.
20. How did the expansion of trade networks affect urban social structures? URL: <https://www.tutorchase.com/answers/ib/history/how-did-the-expansion-of-trade-networks-affect-urban-social-structures>.
21. ITALIAN RENAISSANCE ART. URL: https://www.artyfactory.com/art_appreciation/art_movements/italian-renaissance/italian-renaissance-art.html

22. Italian Renaissance. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/european-history/italian-renaissance/>
23. Johnson P. (2007). *The Renaissance: A short history* (Vol. 1). Modern Library.
24. Jones Susan. Jan van Eyck (ca. 1390-1441). Metropolitan Museum of Art, URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/eyck/hd_eyck.htm. Accessed 14 January 2021.
25. Koenigsberger, H. G. *The Hapsburgs and Europe: 1516-1660*. Ithaca: Cornell University Press, 1971.
26. Kooijmans, Leendert P. Louwe. *Encyclopedia Britannica*, "History of the Low Countries." Chicago: Encyclopedia Britannica, 2014. Accessed August 14th, 2014. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/349677/history-of-the-Low-Countries/>
27. Langford R., & West-Pavlov R. (Eds.). (1999). *Marginal voices, marginal forms: diaries in European literature and history* (Vol. 34). Rodopi-Internationale Forschungen zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft.
28. Lindemann, Bernd Wolfgang, editor. *From Rembrandt to Vermeer*. Milan: Motta, 2008.
29. Liu J. J. (2007). Christianity and European Renaissance literature. *Foreign Literature Studies*. 05: 144-150.
30. Liu Z. L. (2010). Humanism literature in the Renaissance. *Market Modernization*. 12: 191.
31. Norman R. (2013). *On humanism*. Routledge.
32. Renaissance. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/Renaissance>. Accessed 14 January 2021.
33. Renaissance. *Forward Position*. ZC: 186-187. doi:10. 14129/j. cnki. forwordposition. 2014. zc. 078.
34. Rucellai, Zibaldone , 1:121.

35. Sirasi, Nancy. *Medieval & Early Renaissance Medicine: An Introduction to Knowledge and Practice*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
36. The Gemäldegalerie informational pamphlet.
37. The northern Renaissance. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-northern-Renaissance>. Accessed 14 January 2021.
38. Why commission artwork during the renaissance? by DR. LAUREN KILROY-EWBANK and DR. HEATHER GRAHAM. URL: <https://smarthistory.org/renaissance-patrons/>.
39. Zhang C. N. (1991). The historical background of the Italian Renaissance. *Journal of University of Chinese Academy of Social Sciences* . 05: 18-26.
40. Джованні Ручеллаї, *Giovanni Rucellai ed il suo Zibaldone* , ed. Алессандро Пероса. 2 томи (Лондон: Інститут Варбурга, Лондонський університет, 1960), 2:13.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

- Додаток А. «Мадонна в церкві», бельгійський художник Ян ван Ейк, 1440 р.
- Додаток Б. «Альтер Богоматері». Рогір ван дер Вейден. 1445 р.
- Додаток В. «Судний день» бельгійського художника Петруса Крістуса. 1452.
- Додаток Г. «Поклоніння королів», бельгійський художник Гуго ван дер Гос. 1470 р.
- Додаток Д. «Портрет молодої жінки». Бельгійський художник Петрус Крістус. 1470 р.
- Додаток Ж. «Марія з Сином». Ганс Мемлінг. 1485 р.
- Додаток К. «Марія з Сином». Мішель Сіттоу. 1515 (1518) р.
- Додаток Л. «Триптих Августина ван Тейлінгена». Якоб Корнеліс ван Оостсане. 1518 р.
- Додаток М. «Мадонна на троні». Квінтен Массейс. 1525 р.
- Додаток Н. «Золоті ваги». Ян Сандерс ван Хемессен. 1530 р.
- Додаток П. Леон Баттіста Альберті, Фасад Санта-Марія-Новелла, Флоренція, 1470 р. (фото: Стівен Цукер, CC BY-NC-SA 2.0). На замовлення флорентійського банкіра Джованні Ручеллаї
- Додаток Р. Андреа Мантенья, Марс і Венера (або Парнас), 1497, темпера і золото на полотні, 159 см × 192 см (Музей Лувру, Париж).
- Додаток С. Рогір ван дер Вейден, осадження, с. 1435 (Прадо, Мадрид).
- Додаток Т. Мікеланджело, гробниця Папи Юлія II , завершена 1545 р., мармур, у Сан-П'єтро-ін-Вінколі, Рим (фото: Стівен Цукер, CC BY-NC-SA 4.0).
- Додаток У. Бронзіно, Портрет молодої людини , 1530-ті роки, олія на дереві, 95,6 x 74,9 см (Музей Метрополітен).
- Додаток Ф. Ян Ван Ейк, «Портрет Арнольфіні» , 1434, темпера й олія на дубовій панелі, 82,2 x 60 см (Національна галерея, Лондон; фото: Стівен

Цукер, CC BY-NC-SA 2.0); Петрус Крістус, Портрет картузіанця, 1446 (Музей Метрополітен)

Додаток X. Оттавіо Ванніні, Мікеланджело представляє Лоренцо Прекрасного Медічі зі своєю скульптурою фавна, 17 століття, фреска, Палаццо Пітті, Флоренція.

Додаток А

«Мадонна в церкві», бельгійський художник Ян ван Ейк, 1440 р.

Додаток Б

«Альтер Богоматері». Рогір ван дер Вейден. 1445 р.

Додаток В

«Судний день» бельгійського художника Петруса Крістуса. 1452

Додаток Г

«Поклоніння королів», бельгійський художник Гуго ван дер Гос. 1470 р.

Додаток Д

«Портрет молодої жінки». Бельгійський художник Петрус Крістус. 1470 р.

Додаток Ж

«Марія з Сином». Ганс Мемлінг. 1485 р.

«Марія з Сином». Мішель Сіттоу. 1515 (1518) р.

Додаток Л

«Триптих Августина ван Тейлінгена». Якоб Корнеліс ван Оостсане. 1518 р.

Додаток М

«Мадонна на троні». Квінтен Массейс. 1525 р.

Додаток Н

«Золоті ваги». Ян Сандерс ван Хемессен. 1530 р.

Додаток П

Леон Баттіста Альберті, Фасад Санта-Марія-Новелла, Флоренція, 1470 р.
(фото: Стівен Цукер, СС BY-NC-SA 2.0). На замовлення флорентійського
банкіра Джованні Ручеллаї

Додаток Р

Андреа Мантенья, Марс і Венера (або Парнас), 1497, темпера і золото на полотні, 159 см × 192 см (Музей Лувру, Париж)

Додаток С

Рогір ван дер Вейден, осадження, с. 1435 (Прадо, Мадрид)

Додаток Т

Мікеланджело, гробниця Папи Юлія II , завершена 1545 р., мармур, у Сан-П'єтро-ін-Вінколі, Рим (фото: Стівен Цукер, CC BY-NC-SA 4.0)

Додаток У

Бронзіно, Портрет молодої людини , 1530-ті роки, олія на дереві, 95,6 x 74,9
см (Музей Метрополітен)

Додаток Ф

Ліворуч: Ян Ван Ейк, «Портрет Арнольфіні» , 1434, темпера й олія на дубовій панелі, 82,2 x 60 см (Національна галерея, Лондон; фото: Стівен Цукер, CC BY-NC-SA 2.0); праворуч: Петрус Крістус, Портрет картузіанця, 1446 (Музей Метрополітен)

Додаток X

Оттавіо Ванніні, Мікеланджело представляє Лоренцо Прекрасного Медічі зі своєю скульптурою фавна, 17 століття, фреска, Палаццо Пітті, Флоренція

Зліва: Леон Баттіста Альберті, Базиліка Сант-Андреа, 1472-90 рр., Мантуя (Італія) (фото: Стівен Цукер, СС: BY-NC-SA 3.0); праворуч: Ескоріал, початок 1563 року поблизу Мадрида, Іспанія

Зліва: Леон Баттіста Альберті, Базиліка Сант-Андреа, 1472–1490 рр., Мантуя (Італія) (фото: Стівен Цукер, СС: BY-NC-SA 3.0); праворуч: Ескоріал, початок 1563 року, поблизу Мадрида, Іспанія (фото: Turismo Madrid Consorcio Turístico , СС BY 2.0)